МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Кваліфікаційна робота
магістра

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД ЖІНОК, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

Виконала: магістрантка 2-го курсу,
гр. 8.2313-ср-дн
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Ю.І. Олійник

Керівник: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Ель Гуессаб К.

Рецензент: доцент кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи
_____Т.І.Бутченко
«____»_____2025 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРАНТЦІ
Олійник Юлії Ігорівні
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Соціальний супровід жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства
керівник роботи Ель Гуессаб Карім, к.філос.н., доцент
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від «11» березня 2024 року № 433-с

2. Строк подання студентом роботи 27 лютого 2025 року

3. Вихідні дані до роботи Лукашевич М. П., Семигіна Т. В. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник. Київ : Каравела, 2017. 366 с.; Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.; Полторак Л. Ю. Соціальна робота з різними групами клієнтів / Л. Ю. Полторак, Д. В. Сай. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 136 с.; Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота : теорія і практика : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 574с.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідити історію проблеми гендерно зумовленого насильства. 2. Визначити основні поняття дослідження. 3. Визначити принципи та методи дослідження соціального супроводу жінок які постраждали від гендерно зумовленого насильства. 4. Охарактеризувати жінок які постраждали віл гендерно зумовленого насильства як клієнтів соціальної роботи. 5. Дослідити види та форми гендерно зумовленого насильства. 6. Охарактеризувати соціальну підтримку у супроводі жінок які постраждали від гендерно зумовленого насильства. 7. Проаналізувати правові та соціальні аспекти захисту жінок від гендерно зумовленого насильства. 8. Розробити рекомендації щодо запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство щодо жінок.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

_____

_____

_____

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Ель Гуессаб К., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	06.05.2024	06.05.2024
Розділ 2	Ель Гуессаб К., доцент кафедри філософії, публічного управліннята соціальної роботи	05.08.2024	05.08.2024
Розділ 3	Ель Гуессаб К., доцент кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	04.11.2024	04.11.2024

7. Дата видачі завдання_____28 квітня 2024 року_____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Лютий – березень 2024	*виконано*
2.	Бібліографічний пошук	Квітень 2024	*виконано*
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2024	*виконано*
4.	І розділ	Травень – липень 2024	*виконано*
5.	ІІ розділ	Серпень – жовтень 2024	*виконано*
6.	ІІІ розділ	Листопад – грудень 2024	*виконано*
7.	Систематизація висновків	Січень 2025	*виконано*
8.	Нормоконтроль	Лютий 2025	*виконано*

Студент _____ Ю.І. Олійник_____

Керівник роботи _____ Ель Гуессаб К._____

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.С. Цапліна_____

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 94 сторінок, 72 позиції у списку літератури.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ГЕНДЕР, ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНЕ НАСИЛЬСТВО, ГЕНДЕРНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, ЖІНКА, СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування та практичне визначення особливостей організації соціального супроводу жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, з урахуванням сучасних підходів до надання соціальних послуг.

Об'єкт дослідження: жінки які постраждали від гендерно зумовленого насильства.

Предмет дослідження: специфіка соціального супроводу жінок які постраждали від гендерно зумовленого насильства.

Методи дослідження: об'єктивний, історичний, системного підходу.

Гіпотеза: ефективність соціального супроводу жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, значно підвищується за умови комплексного підходу, що передбачає індивідуалізацію надання соціальних послуг, міжвідомчу взаємодію спеціалізованих установ та організацій, впровадження програм психосоціальної підтримки, а також активне залучення жінок до процесу прийняття рішень щодо їхньої реабілітації та соціальної інтеграції.

Висновки: 1. Гендерно зумовлене насильство є наслідком стійких соціальних стереотипів та культурних моделей, які виправдовують нерівність між статями. 2. Жінки, які зазнали гендерно зумовленого насильства, часто опиняються в ізоляції через страх осуду, стигматизацію та соціальну дискримінацію. 3. Соціальна підтримка є ключовим елементом у процесі супроводу жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства. Вона передбачає не лише надання матеріальних ресурсів або правової допомоги, але й створення умов для психологічного відновлення, соціальної інтеграції та відновлення особистісного балансу.

SUMMARY

The qualification work consists of 94 pages, 72 items in the bibliography.

SOCIAL WORK, GENDER, GENDER-BASED VIOLENCE, GENDER IDENTITY, WOMAN, SOCIAL SUPPORT

The aim of the research is theoretical substantiation and practical definition of the peculiarities of organizing social support for women who have suffered from gender-based violence, taking into account modern approaches to the provision of social services.

Research Object: women who have suffered from gender-based violence.

Research Subject: specifics of social support for women who have suffered from gender-based violence.

Research Methods: objective, historical, systemic approach.

Hypothesis: The effectiveness of social support for women victims of gender-based violence is significantly increased by a comprehensive approach that involves individualization of social services, interagency cooperation between specialized institutions and organizations, implementation of psychosocial support programs, and active involvement of women in decision-making on their rehabilitation and social integration.

Conclusions: 1. Gender-based violence is the result of persistent social stereotypes and cultural models that justify inequality between the sexes. 2. Women who have experienced gender-based violence often find themselves isolated due to fear of judgment, stigmatization and social discrimination. 3. Social support is a key element in the process of accompanying women who have suffered from gender-based violence. It involves not only the provision of material resources or legal assistance, but also the creation of conditions for psychological recovery, social integration and restoration of personal balance

ЗМІСТ

ВСТУП.....3
РОЗДІЛ 1 МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ЖІНОК ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА 5
1.1 Історія дослідження проблеми гендерно зумовленого насильства 5
1.2 Характеристика основних понять дослідження: «соціальна робота», «гендер», «гендерно зумовлене насильство», «гендерна ідентичність», «жінка», «соціальний супровід» 14
1.3 Принципи та методи дослідження соціального супроводу жінок які постраждали від гендерно зумовленого насильства 32
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ЖІНОК ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА 39
2.1. Жінки які постраждали від гендерно зумовленого насильства як клієнти соціальної роботи 39
2.2. Види та форми гендерно зумовленого насильства..... 43
2.3 Соціальна підтримка у супроводі жінок які постраждали від гендерно зумовленого насильства..... 51
РОЗДІЛ 3 ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ЖІНОК ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА 60
3.1. Аналіз правових та соціальних аспектів захисту жінок від гендерно зумовленого насильства..... 60
3.2 Рекомендації щодо запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство щодо жінок 74
ВИСНОВКИ.....79
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ 85

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає у тому, що гендерно зумовлене насильство залишається однією з найгостріших соціальних проблем сучасного суспільства, яка має серйозні наслідки для фізичного, психологічного та соціального благополуччя постраждалих осіб. В Україні проблема гендерного насильства набула особливої гостроти в умовах соціально-економічних змін, військового конфлікту та загострення кризових ситуацій, що призводить до зростання кількості випадків насильства та ускладнює процес соціальної реабілітації постраждалих. Соціальний супровід жінок, які зазнали гендерно зумовленого насильства, є важливою складовою ефективної системи соціального захисту, оскільки забезпечує комплексну підтримку, спрямовану на відновлення їхнього психосоціального стану, інтеграцію в суспільство та попередження повторних випадків насильства. Необхідність вдосконалення механізмів соціального супроводу обумовлена потребою у створенні ефективних методів надання допомоги, врахуванням індивідуальних особливостей постраждалих, а також забезпеченням координації між різними інституціями соціального захисту.

Проблемна ситуація: у сучасних умовах система соціального супроводу жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, стикається з рядом викликів, серед яких недостатній рівень міжвідомчої взаємодії, відсутність чітких алгоритмів надання комплексної допомоги, обмеженість ресурсів та нестача підготовлених фахівців. Існуючі програми соціального супроводу часто не враховують індивідуальні потреби постраждалих, що ускладнює процес їх соціальної адаптації та реабілітації. Крім того, низький рівень обізнаності суспільства про проблему гендерного насильства та недостатня кількість профілактичних заходів створюють додаткові бар’єри для ефективного захисту прав постраждалих.

Об’єкт дослідження: жінки які постраждали від гендерно зумовленого насильства.

Предмет дослідження: специфіка соціального супроводу жінок, які

постраждали від гендерно зумовленого насильства.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та практичне визначення особливостей організації соціального супроводу жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, з урахуванням сучасних підходів до надання соціальних послуг.

Відповідно до поставленої мети в роботі поставлено такі основні завдання:

– дослідити історію проблеми гендерно зумовленого насильства;

– визначити основні поняття дослідження;

– визначити принципи та методи дослідження соціального супроводу жінок які постраждали від гендерно зумовленого насильства;

– охарактеризувати жінок які постраждали віл гендерно зумовленого насильства як клієнтів соціальної роботи;

– дослідити види та форми гендерно зумовленого насильства;

– охарактеризувати соціальну підтримку у супроводі жінок які постраждали від гендерно зумовленого насильства;

– проаналізувати правові та соціальні аспекти захисту жінок від гендерно зумовленого насильства;

– розробити рекомендації щодо запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство щодо жінок.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що ефективність соціального супроводу жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, значно підвищується за умови комплексного підходу, що передбачає індивідуалізацію надання соціальних послуг, міжвідомчу взаємодію спеціалізованих установ та організацій, впровадження програм психосоціальної підтримки, а також активне залучення жінок до процесу прийняття рішень щодо їхньої реабілітації та соціальної інтеграції.

Структура роботи: кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури.

РОЗДІЛ 1
МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ЖІНОК ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

1.1 Історія дослідження проблеми гендерно зумовленого насильства

Розглянемо з історичної перспективи два види насильницьких дій щодо жінок, згаданих у Декларації ООН, що сприяли психологічній шкоді жінок.

Перший вид насильства, відомий як подружнє або шлюбне покарання, передбачає завдання чоловіком фізичного або словесного болю (або обох одночасно) своїй дружині. Його метою є утвердження права чоловіка на догану та, відповідно, контроль за поведінкою дружини, якщо він вважає, що вона вчинила неправильно. Другий вид насильства – це зґвалтування, зокрема шлюбне зґвалтування. У цьому випадку також використовується визначення ООН, закріплене в Римському статуті Міжнародного кримінального суду, де зґвалтування визначається як: «Проникнення, навіть мінімальне, в тіло людини будь-якою частиною тіла жертви або злочинця чи будь-яким предметом сексуального характеру, коли… це проникнення було вчинене із застосуванням сили, загрози застосування сили або примусу… або через зловживання владою» [69, с. 17].

Загальний підхід полягає у побудові аргументу, що демонструє зв’язок між трьома вищезгаданими системами переконань і насильством щодо жінок. Для цього здійснюється аналіз ідей, які відображають ставлення до жінок, що зводить їх до підлеглого статусу щодо чоловіків. Також стверджуємо, що пояснення жінок через призму «відмінності як меншовартості» та довготривале культурне прийняття цих уявлень закарбувалися у колективній психологічній пам’яті суспільства. Ця пам’ять продовжує впливати на вірування та поведінку, незважаючи на історичні зміни. Таким чином, підкріплені ідеологією та тривалими патріархальними культурними практиками, ці уявлення залишаються

в колективній свідомості навіть тоді, коли змінюються обставини.

Було б некоректно характеризувати будь-яку стать як монолітну, оскільки чоловіки та жінки відрізняються між собою за класовою приналежністю, релігією, расою, життєвим досвідом та багатьма іншими чинниками. Водночас не слід забувати, що кожна стать має спільний культурний досвід, який впливає на її розвиток. Протягом більшої частини західної історії гендерна ієрархія була одним із головних способів упорядкування суспільства. Герда Лернер, наприклад, висуває «робочу гіпотезу», згідно з якою встановлення патріархату було пов'язане з розвитком мілітаризму в умовах формування архаїчної державності. Переможці, зазвичай невелика група чоловіків-воїнів, стверджували свою владу над підкореними народами, зміцнюючи її через інституції, які виправдовували їхню перевагу.

Приблизно в III–II тисячоліттях до н.е. почала формуватися система чоловічого домінування, разом із якою розвинулася ідеологія «патріархального привілею», що обґрунтовувала вищість переможних чоловіків над жінками. В основі цієї патріархальної ідеології лежало уявлення, що всі, хто не належав до гегемонної групи чоловіків-переможців, були інакшими та нижчими, а підкорені – «відхиленнями» від норми. Звідси випливало, що насильство та підкорення цих «відхилень» було необхідним для підтримки впорядкованого суспільства.

Оскільки жінки складали значну частину новопідкореної «відхиленої» групи і були легше підкорюваними через фізичну слабкість та виховні обов'язки, їм було запропоновано можливість захистити себе та своїх дітей через так званий «патріархальний договір». Це означало, що вони отримували захист – навіть якщо це означало фактичне рабство – для себе і своїх нащадків в обмін на надання сексуальних послуг і виконання домашньої роботи для своїх чоловіків-завойовників. Лернер стверджує, що, як тільки домінування закріплюється у «звичаях, законах і практиках», воно починає сприйматися як природне і справедливе навіть тими, хто зазнає пригноблення [70, с. 35].

Протягом усього стародавнього «цивілізованого» світу війни, географічні умови та розвиток національних держав сприяли виникненню різних форм

патріархату, які часто взаємно впливали одна на одну і зміцнювалися. Однією з найдавніших і найзначущіших патріархальних систем була єврейська, попри збереження політеїстичних вірувань та поклоніння жіночим божествам. Адже саме євреї створили богословську традицію, яка передалася в західну культуру і проголошувала Бога єдиним, «вічним, всемогутнім, всюдисущим, всезнаючим, справедливим, добрим, милосердним і благодійним», при цьому підкреслюючи його чоловічу природу через два його імена – Ягве та Елогім, відкриті всім його дітям.

Крім того, згідно з Біблією, Бог дав своєму чоловічому творінню, Адаму, владу називати все, що він, Ягве, створив. Ця влада поширювалася і на його жіночу супутницю, яку Адам назвав Євою. Однак у Біблії існують дві різні версії створення людини, що викликало певні суперечності щодо початкового статусу чоловіка і жінки. У давнішій версії Єва створюється з ребра Адама, тоді як у новішій ідеться про одночасне створення обох. Не дивно, що саме версія з ребром переважала протягом тисячоліть, закріплюючи підлеглий статус жінок – традицію, яка зберігалася щонайменше до раннього модерного періоду. Яскравий приклад біблійного патріархального впливу, що виходить далеко за межі часу створення цих текстів, можна знайти у словах персонажа Шекспіра – Катарини з «Приборкання норовливої», яка в останньому акті відкрито визнає свою підлеглість чоловікові, що стала для неї ретельно засвоєною роллю.

У юдео-християнській традиції існує ще одна потужна метафора жіночності – зображення Єви як спокусниці, яка схилила Адама до вживання забороненого плоду. Адже, згідно з Мідрашем Буття, вона була створена одночасно із Сатаною. Цей образ, сформований невеликою літературною рабинською елітою та Отцями Церкви наприкінці I – на початку II століття н.е., отримав свій християнський розвиток у концепції «гріхопадіння». Він був викладений уже після завершення єврейської версії книги Буття. У цих ревізіоністських інтерпретаціях змій перетворився на посланця Сатани, надісланого для спокушення Єви.

Чим більше Єва, а отже, й усі жінки, асоціювалися зі змієм і гріхом, тим

сильніше зростала потреба «контролювати, підкоряти і домінувати над ними». Єва стала втіленням свого роду, зображуючись слабкою і хтивою, а отже, як наслідок цього – покарання та запобіжні заходи вимагали, щоб «усі жінки підкорялися мудрішим і вищим чоловікам».

До початку XVIII століття гендерні ролі були культурно закріплені майже на дві тисячі років. Тому навіть слова такого світського й героїчного діяча, як Бенджамін Франклін, можна розглядати як культурний наслідок первородного гріха Єви. Він вважав, що всі жінки потребують мудрого чоловічого керівництва та нагляду. У листі 1755 року до молодої жінки Кетрін Рей він дає їй батьківські поради бути доброю дівчиною та ходити до церкви, поки вона не знайде доброго чоловіка, а потім – лишатися вдома, виховувати дітей та жити по-християнськи, проводити час у смиренному рукоділлі або молитві. Кетрін охоче прийняла ці поради [31, с. 96].

Ідея жіночої меншовартості, що виникла внаслідок біблійної екзегези, отримала підтримку в наукових уявленнях, розвинених греками, спочатку Арістотелем, а згодом удосконалених Галеном і неодноразово підтверджених аж до XVII століття. Греки стверджували, що люди є найдосконалішими серед тварин, а серед людей чоловіки досконаліші за жінок, оскільки їхні тіла «гарячі», тоді як жіночі – «холодні». Саме тепло визначало перевагу, хоча чоловіки та жінки вважалися гомологічними – тобто однаковими, відмінними лише за конфігурацією та розташуванням органів, що, у свою чергу, залежало від температури тіла. Через свою «холодність» жіночі органи залишалися внутрішніми, тоді як «тепло» чоловіків сприяло їхньому зовнішньому розвитку.

Однак, незважаючи на те, що жінки мали всі ті ж органи, що й чоловіки, вони все ж не були чоловіками, оскільки їм бракувало тепла, а отже, вони апріорі не могли досягти досконалості. Більше того, вважалося, що зачаття могло відбутися лише за умови підвищення жіночого тепла, що, своєю чергою, вимагало чоловічої стимуляції.

Віра в те, що для зачаття жінкам необхідна сексуальна стимуляція, яка нібито була їхньою природною метою, привела більшість спеціалістів до

висновку, що жінки від природи сексуально ненаситні. Щойно ця ідея закріпилася та неодноразово повторювалася протягом століть, культурна свідомість почала сприймати жіночу сексуальну ненаситність як природний факт. Так, у XIII столітті каноніст Гостієнсіс, єпископ Остії, стверджував, що жінки завжди готові до статевого акту і їм не потрібна підготовка до нього.

Подібні уявлення зберігалися і в XVII столітті. У 1621 році Роберт Бертон писав про неприродну, ненаситну хіть жінок. Ба більше, культурні стереотипи про невгамовний сексуальний потяг жінок не зникли навіть у сучасну епоху. Деякі юристи XX століття, зокрема ті, що розробляли закони та політику, висловлювали думку, що більшість жінок у певний момент фантазують про зґвалтування.

Юридичні коментатори 1950-х і 1960-х років навіть припускали, що, навіть у випадках зґвалтування, жінка зазвичай заперечує своє бажання зайнятися сексом, коли насправді цього хоче. Далі вони стверджували, що оскільки в судових справах про зґвалтування завжди важко визначити, чи жінка дійсно мала на увазі «ні», жінка повинна висловлювати свій опір не лише словами, а й чимось більшим, ніж «дитяча поведінка», така як плач.

У наступні десятиліття подібні уявлення продовжували існувати. Так, опитування щодо зґвалтувань, проведені у 1970-х і 1980-х роках, показали, що дві третини опитаних вважали, що жінки самі провокують ґвалтівників своїм виглядом, а жертви зґвалтувань або були розпусними, або мали «погану репутацію». Подібні погляди зберігаються навіть у XXI столітті. Так, у статті The New York Times Magazine під назвою «Останнє табу» жінка-юристка середніх років заявила: «Фемінізм – це повна маячня. Ми всі в глибині душі хочемо, щоб нас узяли силою і зробили кохання» [72, с. 151]. Таким чином, пропаганда біблійного образу Єви як спокусниці та сексуально ненаситної істоти продовжує впливати на вірування та поведінку як чоловіків, так і жінок, формуючи гендерні стереотипи, що виправдовують насильство.

Останнім важливим аспектом, є закон у західному світі, що відіграв значну роль у формуванні та закріпленні чоловічої переваги й домінування. Аналіз

системи загального права, яка сформувалася в Англії у XI–XII століттях, підтверджує, що правові норми були тісно переплетені з теологією та наукою. Культура диктувала патріархат, а патріархат підпорядковував жінок. Згідно із загальним правом, дружини часто розглядалися як власність або як об'єкти, що перебувають у розпорядженні чоловіка. Юридична концепція «покриття» (coverture), яку в XVIII столітті детально описав юрист Вільям Блекстоун, відображала теологічне припущення, що чоловік і дружина є «одним тілом» перед Богом.

З цього випливало, що вони були «однією особою» перед законом, і цією особою був чоловік. Таким чином, загальне право вимагало, щоб заміжня жінка отримувала згоду чоловіка у всіх юридичних діях якщо: вона підписувала контракт, подавала позов або на неї подавали до суду, складала заповіт. Більше того, чоловік мав обов'язково схвалити всі частини її заповіту, хоча міг змінити своє рішення у будь-який момент за власним бажанням.

Патріархат визначав також економічні відносини між чоловіком і дружиною. Згідно із загальним правом, чоловік легально контролював всю нерухомість своєї дружини, а також усе її майно, набуте в шлюбі, включаючи: одяг, прикраси, заробітну плату. Домінування чоловіка поширювалося й на інші важливі сфери: визначення місця проживання подружжя, право «виправляти» або карати дружину фізично чи словесно, якщо він вважав це необхідним. При цьому дружина не мала жодного права вето щодо рішень чоловіка, навіть тих, що стосувалися її власного майна. Вона не могла сперечатися з чоловіком безкарно: якщо вона намагалася опонувати йому, її могли визнати «бабою-ґвалтівницею» (scold) та покарати [69, с. 21].

Коментуючи доктрину нерозривності шлюбу, один із публіцистів писав, що для заміжніх жінок це була «мерзенна традиція», оскільки вони були позбавлені своїх грошей, майна та рухомих речей і фактично приречені на довічне ув'язнення.

Очевидно, що більшість чоловіків мали іншу точку зору. Англійське прислів'я, яке відображало патріархальні уявлення про контроль над жінками,

стверджувало: «Спанієль, жінка і горіхове дерево – чим більше їх б'єш, тим кращими вони стають.» Ця сентенція ілюструє, наскільки фізичне насильство щодо жінок сприймалося як нормальна і навіть бажана практика, яка відповідала патріархальній системі привілеїв.

З найдавніших часів підкорення жінок у формі насильства було буденною реальністю. Тепер зосередимося на двох аспектах цього насильства – фізичному покаранні та шлюбному зґвалтуванні, з особливим акцентом на ті століття ранньомодерного періоду, коли патріархат досяг розквіту на Заході.

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що багато представників попередніх поколінь, незалежно від того, були вони греками, євреями, християнами чи англійцями, сприймали жіночу меншовартість і гріховність як даність. Як наслідок, вони обґрунтовували необхідність чоловічого правління, чоловічих законів, вищості чоловічого інтелектуального внеску, а також утвердження домінування чоловіків як природного і невід'ємного порядку речей. Вважалося, що внесок жінок обмежується лише дітородною функцією та домашніми справами, які мали значно меншу цінність порівняно з досягненнями чоловіків.

Починаючи з XVII століття, суспільний фокус поступово змістився від есхатологічних питань і теологічних суперечок до знань, отриманих через спостереження, експеримент і раціональне мислення. Голос природи став новою мовою науки, а її принципи були сформульовані в новій парадигмі, заснованій на ліберальних ідеях про рівність і свободу чоловіків. До кінця XVIII століття стародавні та середньовічні ієрархічні системи в науці та моральній філософії були зруйновані, а нове трактування природного права та людської природи утвердило ідею, що всі люди створені рівними – головний принцип Американської та Французької революцій.

Епоха Просвітництва та Французька революція спричинили сплеск писемних матеріалів, присвячених жіночим питанням. У суспільстві почалися дискусії про сексуальну асиметрію: Чи справді жінки рівні чоловікам? Чи існують чіткі сфери чоловічих і жіночих інтересів?

Нова біологічна теорія трактувала чоловіків і жінок як стабільні, рівні, але непорівнянні протилежності. Ця концепція набула широкого поширення завдяки новим біологічним відкриттям, які підкреслювали протилежність статей. З історичної точки зору ліберальна парадигма зруйнувала ієрархічний порядок, створивши модель окремих, але рівних сфер. Проте під цією гендерною концепцією жінки залишалися значною мірою позбавленими можливостей, які могли б зменшити або усунути їхнє підпорядкування. Відмінність від чоловіків усе ще означала меншовартість, і ця ситуація не змінилася аж до другої половини XX століття, коли вона була серйозно оскаржена.

Протягом більшої частини XIX століття популярна ідеологія непорівнянності статей відводила жінкам окрему, але теоретично рівну сферу у сфері освіти, фізичної активності та політики, яка зводилася до політики моралі. Іронічно, але чим більше жінок вихваляли за їхню «особливу жіночу моральну делікатність», і чим більше дискредитувалася соціальна ієрархія в Америці, тим більш прийнятним ставало звільнення чоловіка від відповідальності за шлюбне зґвалтування.

Нова ліберальна парадигма створила спеціальну сферу для жінок, яка була названа рівною чоловічій, але нерівність обмежень зберігалася – у сфері освіти, свободи та особистого життя. Культурна свідомість чоловічої переваги залишалася незмінною, дозволяючи чоловікам зберігати домінування у всіх сферах, окрім тих, які визнавалися суто жіночими. Проте це визначення рівності викликало виклики та протидію. Нова концепція рівності також вимагала припинення підкорення, і в цьому напрямку відбувся певний прогрес.

Протягом XIX та значної частини XX століття жінки залишалися прив’язаними до дому, а деякі з них і далі зазнавали проявів чоловічої влади, включно з фізичним контролем з боку чоловіка. Серед багатьох істориків жіночого руху існує широкий консенсус щодо того, що лише у 1970-х роках було здійснено ефективні дії для дискредитації насильства щодо жінок.

У США та Великій Британії було прийнято закони та створено установи, які зруйнували ідею дому як недоторканного простору чоловіка, надаючи жінкам

більше можливостей для отримання допомоги. Феміністичний рух, підтриманий активізацією боротьби за громадянські права та міжнародними ініціативами, такими як Конвенція ООН про ліквідацію насильства щодо жінок і Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW), зробив значний внесок у розробку ефективніших заходів підтримки для жінок. Ліберальна парадигма, яка передбачає рівність без підкорення, набула більшої популярності, а значення біологічних відмінностей між статями поступово зменшилося [69, с. 33].

Впродовж більшої частини історії державних суспільств жінки перебували в підпорядкованому становищі. Для досягнення і підтримки цього підкорення створювалися ідеології, які подавали підпорядкування патріархату як природний стан речей. Освячене богами, підтримане священиками та закріплене законом, жіноче підкорення стало нормою, яку жінки самі почали сприймати як необхідну. У такому середовищі насильство щодо жінок у всіх його формах не лише процвітало, а й продовжує існувати досі.

Проте з появою нової ліберальної парадигми почалися зміни, які поступово порушили тисячолітню систему жіночої меншовартості. Навіть у її спотвореному вигляді «окремо, але рівні», важливо відзначити, що ця парадигма сформулювала ідею рівності та започаткувала рух за права жінок. Спочатку ліберальна парадигма не змогла подолати чоловіче домінування, адже воно продовжувало існувати завдяки новій ідеології біологічних відмінностей. Але цей порядок не міг залишатися незмінним назавжди.

Розвиток науки та боротьба за права людини поступово руйнували патріархальну ментальність. У кінцевому підсумку зазначена концепція може вважатися лише перехідним етапом до більш справжньої рівності. Починаючи з XVIII–XIX століття, правозахисники, які поділяли ідеї Платона, Кондорсе та інших мислителів, стверджували, що жінки, як і чоловіки, володіють розумовими та моральними здібностями. Вони виступали за відмову від заборон, що обмежували жінок як громадян і повноцінних людей.

Можливо, остаточне викорінення насильства щодо жінок потребуватиме

ще більше часу. Лише тоді, коли гуманістична ліберальна парадигма прав людини повністю замінить концепцію «окремо, але рівні», суспільство зможе остаточно подолати спадщину патріархату. До того часу насильство щодо жінок не зникне. До того часу патріархальна культурна свідомість продовжуватиме впливати на особисті стосунки та державні справи.

1.2 Характеристика основних понять дослідження: «соціальна робота», «гендер», «гендерно зумовлене насильство», «гендерна ідентичність», «жінка», «соціальний супровід»

Для досягнення цілей нашого дослідження основним завданням є уточнення ключових понять у роботі. Соціальна робота є ключовим елементом у створенні гармонійного суспільства, і для досягнення цілей нашого дослідження необхідно глибше проаналізувати її концептуальне підґрунтя. Важливо приділити увагу визначенню основних понять, на яких базується ця сфера діяльності. Особливу увагу слід зосередити на сутності соціальної роботи, спираючись на фундаментальні джерела та міжнародно визнані визначення.

У 2014 році Міжнародна федерація соціальних працівників (МФСП) разом із Міжнародною асоціацією шкіл соціальної роботи (МАШСР) затвердили Глобальне визначення соціальної роботи, яке складається з двох основних компонентів: самого визначення та пояснювальних коментарів. У визначенні надано загальний огляд концепції соціальної роботи, а коментарі деталізують її завдання, основні принципи та ключові теоретичні засади [45, с. 18].

Соціальна робота визначається як професійна діяльність, спрямована на підтримку окремих осіб, родин і спільнот у подоланні життєвих викликів та покращенні їхнього добробуту. Спеціалісти з соціальної роботи інтегрують знання з теорій соціальної роботи, соціальних і гуманітарних наук, а також ураховують локальні особливості для створення умов, що сприяють розвитку особистості, зміцненню соціальної стабільності та підтриманню суспільної гармонії.

Головною метою соціальної роботи є сприяння розвитку суспільства, розкриттю потенціалу кожної особистості, посиленню соціальної згуртованості та створенню умов для реалізації прав і свобод людини. Такий підхід дозволяє не лише підтримувати окремих осіб, але й сприяє гармонізації суспільних процесів загалом.

Згідно з підходом, викладеним у підручнику Т.В. Семигіної, соціальна робота є одночасно практичною діяльністю та науковою галуззю, яка досліджує вплив різноманітних факторів – історичних, соціально-економічних, культурних, територіальних, політичних та особистісних – на добробут та розвиток людей. Соціальні працівники активно працюють над усуненням структурних бар'єрів, що створюють нерівність, дискримінацію, експлуатацію та інші форми соціальної несправедливості.

На думку авторки, ефективна соціальна робота вимагає глибокого розуміння взаємозв'язку таких факторів, як раса, економічний статус, мова, релігія, гендер, інвалідність, культура та сексуальна орієнтація, які можуть як сприяти, так і перешкоджати соціальній інтеграції та справедливості. Важливо визнавати, що ці аспекти впливають на доступ до ресурсів, можливостей і захисту прав, а також можуть посилювати чи зменшувати соціальну нерівність.

Соціальна робота спрямована на розширення можливостей людей, захист їхніх прав і забезпечення соціальної справедливості. Практика розвитку орієнтована на створення умов, у яких кожна людина може реалізувати свій потенціал, долаючи дискримінацію та пригнічення. Соціальні працівники, діючи в дусі солідарності, підтримують найбільш вразливі групи населення, сприяють подоланню бідності, інтеграції маргіналізованих верств суспільства та зміцненню соціальних зв'язків. Їхня діяльність спрямована на створення суспільства, в якому кожен має рівні можливості для розвитку та гідного життя.

Соціальна робота виступає як особливий вид діяльності, метою якої є задоволення як соціальних, так і особистісних потреб різноманітних верств населення, а також створення умов, що сприяють відновленню або підвищенню здатності людей до ефективного соціального функціонування. У наукових

підходах до цього поняття відзначається, що соціальна робота часто трактується як професійна діяльність, орієнтована на надання підтримки особам у кризових ситуаціях. Ця діяльність базується на використанні соціологічних, психологічних та педагогічних методів і прийомів для вирішення індивідуальних і суспільних проблем.

Українські словники також пропонують визначення соціальної роботи як цілеспрямованої діяльності через уповноважені інституції, яка спрямована на забезпечення належного соціального, культурного та матеріального рівня життя населення, а також на надання підтримки окремим категоріям громадян. Такий підхід підкреслює необхідність формування системи соціального захисту, яка б гарантувала права, свободи та соціальні гарантії громадян, забезпечуючи їх захист від життєвих негараздів та дестабілізуючих чинників [53, с. 114].

Ефективне впровадження комплексної системи соціального захисту потребує наявності розвиненої мережі соціальних служб, здатних забезпечити громадянам не лише базові соціальні послуги, а й правовий, психологічний та інший вид підтримки. Соціальна робота в цьому контексті виконує важливу роль у забезпеченні прав людини та створенні механізмів організованого соціального обслуговування. Вона функціонує як інструмент вирішення проблем соціальної нерівності, підтримуючи найбільш вразливі верстви населення.

Особливо важливим є врахування індивідуальних характеристик різних соціальних груп. Ефективна соціальна робота має будуватися з урахуванням особливостей потреб і прав кожної категорії населення, зокрема тих, хто перебуває у ситуації соціальної вразливості. Це передбачає розуміння специфіки правових норм, соціальних пільг та психологічних аспектів, характерних для окремих груп, наприклад, літніх людей, дітей, молоді, жінок, осіб із девіантною поведінкою чи дітей-сиріт.

Аналізуючи наведені визначення, можна дійти висновку, що соціальна робота є багатофункціональною системою підтримки, спрямованою на створення умов для подолання складних життєвих обставин. Її завданням є забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхнього

соціального статусу чи життєвих обставин. Особлива увага при цьому приділяється розробці довгострокових та постійних заходів соціальної підтримки, гарантованих державою, що сприяють соціальній інтеграції та поліпшенню якості життя вразливих верств населення.

Соціальна робота виступає не лише інструментом допомоги, але й чинником соціальної інтеграції, сприяючи зміцненню суспільної єдності та створенню умов, за яких кожна людина може почуватися повноцінним членом суспільства. Це забезпечує не лише матеріальну чи психологічну підтримку, але й сприяє розвитку особистісного потенціалу та підвищенню соціальної активності громадян.

Ключові принципи соціальної роботи ґрунтуються на повазі до гідності кожної людини, дотриманні етичних норм, уникненні завдання шкоди, забезпеченні справедливості та захисті прав людини. Ці принципи формують основу для ефективної соціальної взаємодії та підтримки вразливих верств населення, сприяючи створенню суспільства, де кожна людина має рівні можливості для розвитку.

У контексті соціальної роботи значну увагу приділяють аналізу соціальних теорій, зокрема гендерних концепцій, які досліджують соціальні ролі, нерівність і динаміку взаємодії між різними групами населення. Соціальна теорія гендеру не є однорідною системою з чітко структурованими елементами, а швидше являє собою складну мережу ідей, які аналізують різноманітні аспекти гендерної взаємодії. В результаті цього виникають два основних підходи до аналізу гендерних питань. Перший акцентує увагу на соціальних установках, очікуваннях і ролях, які суспільство приписує різним статям. Ця концепція зосереджується на ідеї «статевих ролей», розглядаючи їх як інструмент формування соціальних норм та стандартів. Другий підхід спрямований на дослідження взаємодії між категоріями «жінки» та «чоловіки», аналізуючи розвиток і трансформацію соціальних відносин між ними в різних історичних та культурних контекстах.

Р. Коннел підкреслює, що соціальна теорія досліджує низку ключових аспектів, пов’язаних із питаннями гендерної нерівності. Одним з таких аспектів є соціальна нерівність жінок, яка проявляється через культурні практики, що підтримують гендерний дисбаланс. Крім того, соціальна теорія аналізує розподіл праці за статевою ознакою, що впливає на соціально-економічні можливості представників різних статей. Окрему увагу приділяють процесу формування характерів і мотивацій, які змінюються залежно від статевої ідентичності. Коннел також акцентує увагу на ролі тіла в соціальних відносинах, розглядаючи його як ключовий елемент у формуванні соціальних практик і норм.

У філософії постмодернізму, зокрема в роботах Мішеля Фуко, гендерна теорія набуває нового виміру, що виходить за межі традиційних підходів до гендерних питань. Фуко розглядає гендер не лише як соціальний конструкт, але і як результат взаємодії влади, знання та культурних практик. У його дослідженнях особлива увага приділяється таким аспектам, як тіло, сексуальність, влада, бажання, божевілля, а також маргінальні практики і форми суб’єктивності [61, с. 88]. Ці теми стають ключовими для розуміння соціальних процесів, пов’язаних із формуванням гендерної ідентичності та соціальної ролі індивіда в суспільстві.

Гендерна теорія, сформована на перетині соціології, філософії та культурології, дозволяє глибше аналізувати механізми соціальної нерівності та стереотипізації. Вона також відкриває можливості для критичного перегляду традиційних підходів до соціальної роботи, сприяючи впровадженню інклюзивних стратегій підтримки та захисту прав людини. У цьому контексті соціальна робота стає інструментом не лише для вирішення конкретних проблем окремих осіб і спільнот, але й для подолання глибших соціальних структур, які спричиняють нерівність та дискримінацію.

У своїх працях Мішель Фуко висвітлює глибинні механізми соціального впливу на формування особистості через гендерні стандарти, які протягом століть служили засобом контролю та підкорення індивіда. За його твердженням, гендерні відносини є невід’ємною частиною структури влади, де стать особи

виступає ключовим елементом у системі владних взаємин. Фуко стверджує, що влада здійснює контроль над суспільством не лише через прямі механізми примусу, але й через створення соціальних норм і надання суспільного значення окремим аспектам людського буття. Освіта, релігія, мистецтво та правова система виступають інституційними засобами формування суспільного уявлення про стать, закріплюючи визначення норми та девіації у контексті гендеру. Саме ці інституції створюють «істину» про природу статі, яка сприймається суспільством як об'єктивна реальність.

У своїй концепції Фуко вводить поняття «мікрополітики тіла», яке розкриває механізми контролю над фізичним тілом індивіда в авторитарному суспільстві. Він підкреслює, що контроль над чоловічим і жіночим тілом здійснюється не лише на макрорівні через закони та інститути, а й на мікрорівні через соціальні норми поведінки, естетичні стандарти та моральні очікування. Це призводить до того, що люди змушені дотримуватися певних гендерних стандартів у зовнішньому вигляді, поведінці та ролях, що формує глибоко вкорінену систему соціального контролю.

Концепція статево-рольової парадигми, запропонована Т. Парсонсом, значно вплинула на розвиток теорії гендерних відносин. Парсонс виділяє дві ключові ролі у соціальній системі: експресивну та інструментальну. Він стверджує, що жінки традиційно виконують експресивну роль, яка полягає у підтримці емоційного клімату сім'ї, догляді за дітьми та збереженні гармонії в соціальних відносинах. Чоловіки ж, навпаки, зосереджуються на інструментальній ролі, що включає забезпечення матеріального добробуту сім'ї, участь у виробничій сфері та виконання функцій захисника. Такий підхід створює чіткий поділ соціальних функцій за статевою ознакою, що впливає на формування гендерних ролей у суспільстві.

Становлення особистості як соціального індивіда невід'ємно пов'язане з усвідомленням власного гендерного статусу, який стає важливою складовою соціальних зв'язків. Сучасна наукова думка визнає, що гендерна ідентичність формується під впливом не лише біологічних факторів, але й соціокультурного

контексту. Хоча біологічна стать є базовою характеристикою, саме соціальне середовище визначає, які норми, ролі та очікування будуть приписані індивіду залежно від його статі.

Психологічні дослідження підкреслюють важливість історико-культурного впливу на процес формування гендерної самоідентифікації. Гендерна ідентичність, яка включає уявлення особистості про свою приналежність до певної статі, є ключовим елементом самосвідомості. Вона відіграє важливу роль у створенні життєвої стратегії індивіда, визначенні його соціальної ролі та формуванні особистісного іміджу. Завдяки гендерній ідентичності особистість знаходить шляхи до самореалізації, визначає свої цілі та цінності, що є важливим чинником у процесі самовизначення та самопізнання.

Гендерна ідентичність виконує низку ключових функцій у структурі особистості. По-перше, вона забезпечує стабільність самосвідомості, формуючи відчуття приналежності до певної соціальної групи. По-друге, гендерна ідентичність сприяє інтеграції індивіда у соціальне середовище, визначаючи прийнятні моделі поведінки та взаємодії. І нарешті, вона відіграє важливу роль у процесі побудови життєвої стратегії, оскільки впливає на вибір професії, формування цінностей та пріоритетів.

Аналіз концепцій Мішеля Фуко, Т. Парсонса та інших дослідників дозволяє краще зрозуміти складний процес формування гендерної ідентичності та її вплив на соціальні відносини. Гендерна теорія підкреслює важливість аналізу соціальних структур, які формують уявлення про стать і визначають гендерні ролі, сприяючи критичному переосмисленню стереотипів і нерівностей у суспільстві. Це знання має важливе значення для соціальної роботи, адже дозволяє ефективніше підтримувати людей у процесі їхньої самоідентифікації та інтеграції у суспільство.

Формування гендерної ідентичності є складним процесом, що відбувається під впливом різноманітних соціокультурних чинників, які взаємодіють між собою та формують уявлення особистості про себе. Гендерна ідентичність

визначається не лише біологічними аспектами, а й контекстом соціального середовища, в якому зростає та розвивається індивід [5, с. 62].

Одним із визначальних чинників у цьому процесі є вплив сімейного середовища. З дитинства особа сприймає певні соціальні ролі через родинні традиції, очікування щодо поведінки хлопчиків та дівчаток, моделі стосунків між членами сім'ї. Саме родина виступає першою соціальною інституцією, яка формує базові уявлення про гендерні ролі, впливаючи на самоусвідомлення дитини.

Важливу роль у формуванні гендерної ідентичності відіграють культурні та релігійні традиції. Вони визначають соціально схвалювані моделі поведінки, формують цінності та очікування суспільства стосовно ролей жінок і чоловіків. Через виховання в релігійних громадах чи культурних середовищах діти переймають певні норми, які надалі впливають на їхню самосвідомість і визначають рамки дозволеної поведінки.

Важливим елементом у процесі розвитку гендерної ідентичності є середовище освіти. Освітні заклади формують соціальні навички, сприяють інтеграції дітей у спільноту та закладають основу для розвитку критичного мислення щодо гендерних стереотипів. У навчальному процесі дитина отримує досвід взаємодії з однолітками та дорослими, що сприяє формуванню уявлень про прийняті моделі поведінки. Однак, у деяких випадках освітнє середовище також може закріплювати гендерні стереотипи через навчальні матеріали або неформальні соціальні практики.

Важливим чинником впливу на самосвідомість особистості є засоби масової інформації. Сучасні медіа формують суспільні уявлення про норми та цінності, а також впливають на сприйняття гендерних ролей. Реклама, кінофільми, соціальні мережі та телебачення можуть як сприяти закріпленню традиційних стереотипів, так і слугувати інструментом для їхнього руйнування, висвітлюючи різноманітність гендерних ідентичностей та нові моделі соціальних взаємодій.

Дослідники гендерної ідентичності, такі як О.Р. Ярська–Смирнова, підкреслюють, що вона є складовою соціальної ідентичності, яка формується в процесі соціального конструювання. Це означає, що людина створює уявлення про власну гендерну приналежність у взаємодії з іншими соціальними факторами – професійними, етнічними, освітніми та сімейними. Гендерна ідентичність є не статичною, а динамічною категорією, що змінюється під впливом соціокультурного контексту та особистого досвіду.

П.П. Горностай у своїх дослідженнях наголошує на важливості гендерної соціалізації для гармонійного розвитку особистості. Гендерна соціалізація – це процес, під час якого індивід засвоює соціально прийняті норми та ролі, що відповідають його статі, а також розвиває здатність до міжособистісної взаємодії. Через цей процес людина отримує можливість формувати здорові стосунки з представниками іншої статі, ефективно комунікувати та брати участь у соціальному житті [18, с. 154].

Гендерна ідентичність формується поступово під впливом багатьох чинників – від найближчого соціального оточення до загальнокультурних норм та цінностей. Сім’я, культурне середовище, освіта, медіа та соціальні інституції – усе це створює умови, в яких особистість конструює власне бачення себе та своєї ролі в суспільстві. Цей процес є не лише результатом зовнішнього впливу, але й індивідуального сприйняття та внутрішнього самовизначення.

Гендерна ідентичність є важливою складовою самосвідомості особистості, відображаючи її усвідомлення власної статевої належності та внутрішнє відчуття чоловічості або жіночості. Вона визначає ставлення до власної гендерної ролі та готовність приймати соціальні норми, що стосуються відповідної поведінки у суспільстві. Ю.М. Галустян та В.П. Новицька зазначають, що гендерна ідентичність охоплює не лише когнітивний компонент самосприйняття, але й емоційно-оцінювальний аспект, що виявляється в тому, наскільки індивід сприймає свою соціальну роль як прийнятну й відповідну суспільним очікуванням [11, с. 8].

Формування гендерної ідентичності є результатом комплексного впливу трьох основних чинників – біологічних, соціальних і культурних. Біологічний компонент охоплює вроджені анатомо-фізіологічні характеристики, які визначають статеву приналежність людини. Водночас, соціальне середовище, культурні норми та традиції активно впливають на те, як індивід сприймає свою гендерну роль та реалізує її у суспільному житті. Біологічні аспекти не можуть функціонувати ізольовано від соціальних впливів, оскільки поведінкові моделі формуються під впливом суспільних норм, стереотипів та інституційних вимог.

Ш. Берн, яка зробила вагомий внесок у вивчення гендерної психології, визначила кілька ключових аспектів, що характеризують гендерну ідентичність. Першим із них є саме відчуття належності до певної статі, яке формується на рівні самосвідомості. Це почуття стає основою для подальшої соціалізації та прийняття відповідних соціальних ролей. Другим важливим аспектом є гендерна роль, що визначається суспільними очікуваннями щодо поведінки чоловіків і жінок у різних сферах життя. Ця роль формується під впливом соціокультурних норм і слугує орієнтиром для індивідів у процесі взаємодії з іншими членами суспільства.

Особлива увага приділяється готовності індивіда виконувати гендерні ролі. Ця готовність може бути виражена як на свідомому, так і на підсвідомому рівні, відображаючи внутрішню установку щодо прийняття соціальних норм. У деяких випадках готовність може не проявлятися явно, проте вона все одно впливає на вибір моделей поведінки в різних ситуаціях.

Ще одним аспектом є уявлення про маскулінність і фемінінність, які є культурно зумовленими категоріями і відображають суспільні очікування щодо типових рис характеру та поведінки чоловіків і жінок. Вони виступають своєрідними еталонами, за допомогою яких суспільство оцінює відповідність індивідів гендерним стандартам. Ці категорії є результатом історичного розвитку культури і часто закріплюють стереотипні уявлення про гендерні ролі.

Гендерні стереотипи, що складаються у суспільстві, відіграють важливу роль у формуванні самосвідомості особистості. Вони створюють

стандартизовані уявлення про те, якою має бути поведінка представників тієї чи іншої статі, що очікується від чоловіків і жінок у різних життєвих обставинах. Такі стереотипи впливають на сприйняття соціальних ролей і можуть як сприяти самореалізації особистості, так і створювати бар'єри для її розвитку.

Отже, гендерна ідентичність формується під впливом комплексу взаємопов'язаних факторів, що охоплюють як біологічні особливості, так і соціокультурні чинники. Вона визначає не лише самосприйняття індивіда, а й обумовлює його поведінку, вибір життєвих стратегій та способи взаємодії з іншими членами суспільства. Розуміння процесів формування гендерної ідентичності є важливим для соціальної роботи, оскільки дозволяє ефективніше підтримувати людей у подоланні соціальних бар'єрів, сприяти гендерній рівності та забезпечувати гармонійний розвиток особистості в суспільстві.

У сучасному суспільстві жінки нерідко розглядаються як соціальна група, яка потребує додаткової підтримки та захисту, що обумовлює підвищену увагу до їхніх прав і можливостей з боку фахівців соціальної сфери. Вивчення поняття «жінка» потребує глибшого аналізу не лише фізіологічних характеристик, але й соціокультурних аспектів, які визначають її місце у суспільстві.

Традиційне сприйняття жінки часто зводиться до її біологічної функції продовження роду, ролі матері та охоронниці сімейного затишку. Проте таке обмежене бачення не враховує багатогранності соціальних ролей, які жінки виконують у сучасному світі. У соціальному контексті поняття «жінка» набуває значення не лише як фізіологічна категорія, але й як елемент соціальної ідентичності та культурної конструкції. Гендерні ролі, закріплені традиціями, часто впливають на формування суспільних очікувань стосовно жінок, обмежуючи їхню самореалізацію та формуючи певні стереотипи.

Жінкам часто приписуються риси, що відображають образ терплячої, турботливої та емоційної особистості. Водночас прояв рішучості, амбітності чи лідерських якостей іноді сприймається як відхилення від традиційних уявлень про жіночність. Це формує ґрунт для збереження гендерних стереотипів, які сприяють підтримці гендерної нерівності. Суспільна думка, закріплена через

культуру, освіту та інші соціальні інститути, часто обмежує роль жінки рамками певних стандартів, що ускладнює її доступ до ресурсів, можливостей для розвитку та рівного представництва в управлінських структурах.

Семантичне навантаження терміна «жінка» також варіюється залежно від контексту. Традиційно цей термін використовується для позначення дорослої особи жіночої статі, тоді як слова «дівчинка» і «дівчина» вживаються для визначення дітей або молодих жінок, які ще не вступили у шлюб. Однак у соціальних наративах термін «жінка» дедалі частіше виходить за межі вікових чи біологічних характеристик, включаючи питання гендерної ідентичності та правового статусу. Наприклад, у висловах на кшталт «права жінок» цей термін охоплює широку соціальну категорію незалежно від віку чи біологічних характеристик, акцентуючи увагу на рівних можливостях та правах у різних сферах суспільного життя [9, с. 14].

Соціальний статус жінок в історичному контексті зазнавав значних змін, однак нерівність між статями зберігається й досі. У багатьох суспільствах чоловіки традиційно мали перевагу у правах та можливостях, що створювало системну нерівність у доступі до освіти, працевлаштування, участі в політичному житті та інших сферах. Хоча сучасний світ демонструє тенденції до зменшення гендерного розриву, жінки все ще зіштовхуються з проявами дискримінації, зокрема у вигляді гендерної упередженості на ринку праці, нерівного доступу до ресурсів, нерівності в оплаті праці та обмеженого представництва у керівних структурах.

Сучасні підходи до соціальної роботи з жінками акцентують увагу на необхідності створення умов для їхнього самовираження, забезпечення рівного доступу до можливостей та ресурсів, а також підтримки у подоланні соціальних бар’єрів. Це включає розробку програм підтримки для жінок, які опинилися у складних життєвих обставинах, сприяння гендерній рівності в освіті та на ринку праці, захист прав жінок від дискримінації та насильства.

Розуміння соціального статусу жінок як багатовимірного явища дозволяє фахівцям соціальної сфери ефективніше реагувати на виклики, пов’язані з

гендерною нерівністю, створювати стратегії підтримки, спрямовані на розширення можливостей жінок і формування суспільства, в якому поважаються права та свободи кожного індивіда.

Домашнє насильство є комплексним явищем, яке виявляється як систематичний патерн поведінки, спрямований на встановлення або збереження контролю й влади над іншим партнером у взаєминах. Це явище охоплює широкий спектр дій – від фізичного, емоційного, сексуального, економічного до психологічного впливу, а також включає загрози насильства. Такі дії можуть завдавати шкоди, маніпулювати, залякувати, принижувати, ізолювати, звинувачувати чи створювати ситуації страждання для постраждалої особи.

Важливо підкреслити, що домашнє насильство не має жодних обмежень щодо раси, віку, релігії, сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності, охоплюючи різні соціально-економічні верстви населення. Воно може виникати в будь-яких типах стосунків – шлюбі, співмешканні чи під час побачень. Незалежно від контексту, насильство порушує базові права людини, підриваючи фізичне та психічне здоров’я, а також соціальну безпеку.

У межах інтимних стосунків насильство набуває різних форм, серед яких виділяють ситуативне насильство, інтимний тероризм та насильницький опір. Ситуативне насильство є одним із найпоширеніших видів, що виникає внаслідок конфліктів, коли суперечки переростають у прояви агресії. Така форма насильства зазвичай виникає спонтанно під час сварок, але навіть поодинокі випадки можуть призвести до серйозних наслідків для фізичного та психічного здоров’я постраждалої особи. Хоча ситуативне насильство може здійснюватися як чоловіками, так і жінками, чоловіки частіше завдають більшої шкоди через фізичну перевагу, створюючи атмосферу страху та підпорядкування.

Іншою формою є інтимний тероризм – більш систематичний і цілеспрямований вид насильства, коли один із партнерів використовує тактики контролю й домінування. Це передбачає не лише фізичне насильство, але й застосування психологічного тиску, економічного шантажу, ізоляції від соціальних контактів та регулярних погроз для збереження влади над партнером

[30, с. 73]. Такий контроль позбавляє жертву автономії та створює ситуацію тривалого стресу, що значно ускладнює можливість залишити аб’юзивні стосунки.

Особливу увагу слід приділити явищу насильницького опору, яке виникає як реакція жертви на інтимний тероризм. Це форма захисної агресії, коли постраждала особа намагається фізично протистояти контролю та насильству з боку партнера. Зазвичай цей тип опору спостерігається серед жінок, які прагнуть відстояти свої права або припинити насильницькі дії. Однак через фізичну нерівність або страх за власне життя такі спроби опору часто є короткотривалими, і жертви змушені шукати інші стратегії захисту, включаючи звернення до соціальних служб чи правоохоронних органів.

Особливу увагу варто звернути на соціально-психологічні наслідки домашнього насильства. Постраждалі часто переживають тривалий стрес, депресію, тривожні розлади та можуть мати серйозні фізичні ушкодження. Сором, почуття провини, ізоляція та фінансова залежність часто утримують жертв у колі насильства, створюючи ситуацію, в якій вихід здається майже неможливим. Це підкреслює важливість створення ефективних систем підтримки для постраждалих, зокрема доступу до кризових центрів, психологічної допомоги, юридичних консультацій та програм з реабілітації.

Таким чином, домашнє насильство є не лише індивідуальною трагедією, а й серйозною соціальною проблемою, яка потребує комплексного підходу до її вирішення. Це включає як профілактичні заходи, спрямовані на запобігання насильству, так і забезпечення підтримки для постраждалих осіб. Важливо формувати громадську свідомість, засновану на неприйнятті насильства у будь-яких його формах, та створювати ефективні правові й соціальні механізми для захисту прав людини.

У соціологічній думці кінця XX століття особливу увагу було приділено аналізу міжособистісного та сімейного насильства, що знайшло відображення у працях таких видатних теоретиків, як П’єр Бурдьє, Ентоні Гідденс, Зигмунт Бауман, Рейвін Коннелл та інших. Їхні підходи дозволили глибше зрозуміти не

лише механізми насильства, але й структурні умови, що сприяють його поширенню в суспільстві [23, с. 102].

П’єр Бурдьє вніс значний вклад у вивчення структурних аспектів насильства, зосереджуючи увагу на концепції габітусу – сукупності соціальних норм і практик, які формують поведінкові стратегії індивідів. Особливу увагу він приділяв символічному насильству – прихованому механізму примусу, що діє через усталені соціальні норми й очікування. Таке насильство є невидимим, але ефективним засобом підтримання соціальної ієрархії та відтворення нерівності.

Інші соціологи, такі як Ульріх Бек і Елізабет Бек-Гернсхайм, розвинули концепцію трансформації інституту сім’ї в умовах переходу від доіндустріального до постіндустріального суспільства. Вони підкреслювали, що зі зростанням індивідуалізації змінюється і динаміка міжособистісних стосунків у шлюбі, що впливає на прояви насильства, створюючи нові соціальні виклики.

Рейвін Коннелл, аналізуючи соціальну конструкцію маскулінності у своїй праці «Маскулінність», наголошував на впливі західної соціальної думки, зокрема психоаналізу Зигмунда Фрейда та ідей Франкфуртської школи. Вона акцентувала увагу на зв’язку між патріархальними структурами влади та поширенням домашнього насильства. За Коннелл, маскулінність є соціальною конструкцією, яка утримує чоловіків у ролі домінуючої сторони у відносинах, що може призводити до використання насильства як інструменту контролю [31, с. 98].

У соціологічних дослідженнях сформувалося кілька підходів до вивчення гендерного насильства. Один із них – це статево-рольовий концепт, який розглядає соціальне середовище через призму ролей, які суспільство очікує від індивідів. Інший підхід є міждисциплінарним, поєднуючи дані з антропології, історії та дискурсивного аналізу для глибшого розуміння гендерних взаємодій. Згідно з цим підходом, соціальна стать розглядається не лише як біологічна категорія, а як складна структура соціальних зв’язків, що визначає владні відносини, створює умови для маргіналізації та породжує форми опору.

Домашнє насильство – це багатогранне явище, яке виходить за межі простої демонстрації влади в інтимних стосунках. Воно є частиною більш широких соціальних структур і має глибоке коріння в системі гендерних нерівностей. Важливо розуміти, що насильство не завжди є прямим інструментом досягнення контролю – воно часто стає самоціллю, способом вираження домінування. Насильство стає способом утвердження влади як на індивідуальному рівні, так і на структурному, формуючи соціальні ієрархії та підтримуючи нерівність.

Чоловіче насильство щодо жінок, особливо в контексті сімейних стосунків, є яскравим прикладом функціонування патріархальних структур. Такі акти насильства нерідко пов’язані з економічною нерівністю, культурними упередженнями, релігійними нормами та іншими соціальними поділами. Важливо підкреслити, що насильство часто є способом збереження влади та домінування, а не лише результатом особистих конфліктів чи емоційної нестабільності.

Соціологічні дослідження підкреслюють, що домашнє насильство не є лише індивідуальною проблемою, воно вплетене у загальний контекст соціальних відносин і підтримується існуючими структурами влади. Це явище слід розглядати не лише через призму окремих випадків, але і як частину ширшого процесу соціального домінування та контролю. Таке розуміння дозволяє розробляти ефективні стратегії попередження насильства, які враховують не лише поведінкові аспекти індивідів, але й соціокультурні умови, що сприяють виникненню насильства.

Отже, домашнє насильство – це не лише порушення прав людини на індивідуальному рівні, а й симптом глибших соціальних проблем, пов’язаних із владою, нерівністю та культурними нормами. Ефективне вирішення цієї проблеми вимагає комплексного підходу, який включає правові, соціальні, економічні та культурні аспекти. Тільки через інтеграцію цих підходів можна досягти реальних змін у боротьбі з домашнім насильством та забезпечити гідне життя для всіх членів суспільства [60, с. 58].

Соціальний супровід є важливою складовою системи соціальної допомоги, спрямованою на підтримку осіб та сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах і не здатні самостійно подолати ці труднощі. Ця форма підтримки полягає в наданні комплексної індивідуальної допомоги, яка створює умови для поступового розвитку здатності самостійно вирішувати власні проблеми та підвищувати рівень соціального благополуччя. Основною метою соціального супроводу є сприяння інтеграції особи чи сім'ї в суспільство та запобігання їхньому соціальному відчуженню.

У цьому процесі важливу роль відіграє соціальний працівник – фахівець із відповідною освітою та кваліфікацією, який надає соціальні послуги відповідно до законодавчих норм і етичних стандартів професії. Його діяльність охоплює широкий спектр завдань у таких сферах, як медицина, соціальна педагогіка, психологія, правозахист та інші галузі, що сприяють комплексному вирішенню проблем клієнтів. Соціальний працівник виконує не лише функції консультування, а й займається координацією допомоги, посередництвом між клієнтом та різними інституціями, організовує заходи для зміцнення соціальних зв'язків та розвитку особистого потенціалу клієнтів.

Значну роль у системі підтримки відіграють спеціалізовані соціальні служби – установи та організації різних форм власності, які надають допомогу особам, що перебувають у складних життєвих обставинах. Їхня діяльність спрямована на забезпечення доступу до необхідних соціальних послуг, надання психологічної підтримки, правової допомоги, медичних консультацій, а також тимчасового притулку для осіб, які постраждали від різних форм насильства. Ці установи функціонують як координаційні центри, що об'єднують зусилля соціальних працівників, юристів, психологів та інших фахівців для ефективного вирішення проблем клієнтів.

Особливу увагу в соціальній роботі приділяють підтримці жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства. Їхня ситуація потребує комплексного підходу, який враховує не лише фізичні та емоційні наслідки насильства, а й соціальні та економічні бар'єри, що перешкоджають відновленню

їхнього життя. Соціальний супровід у таких випадках охоплює не лише кризову допомогу, а й довготривалу підтримку, яка сприяє соціальній інтеграції, відновленню психологічного стану та зміцненню впевненості жінки у власних силах.

Процес надання соціального супроводу жінкам, які зазнали гендерного насильства, базується на принципах конфіденційності, поваги до гідності клієнта, недискримінації, комплексності та індивідуального підходу. Соціальний працівник визначає потреби постраждалої, допомагає їй сформулювати цілі та розробляє план підтримки, який враховує особливості її ситуації [36, с. 81]. Важливо також забезпечити доступ жінки до юридичних консультацій, медичної допомоги, психосоціальної підтримки та програм з підвищення кваліфікації чи працевлаштування.

Крім індивідуальної роботи з клієнтками, соціальні служби займаються інформаційно-просвітницькою діяльністю, спрямованою на підвищення обізнаності суспільства про проблему гендерного насильства, зміну стереотипів та формування культури нульової толерантності до насильства. Це включає організацію тренінгів, семінарів, громадських акцій, а також створення інформаційних ресурсів для постраждалих.

Успішна реалізація програм соціального супроводу залежить від тісної співпраці між державними структурами, громадськими організаціями, закладами охорони здоров’я, освітніми установами та іншими інституціями, які працюють у сфері захисту прав людини. Такий міжвідомчий підхід дозволяє створити цілісну систему підтримки, яка охоплює всі аспекти життя постраждалих і забезпечує їм доступ до повного спектра необхідних послуг.

Отже, соціальний супровід виступає ефективним інструментом для допомоги жінкам, які пережили гендерно зумовлене насильство, сприяючи їхній реінтеграції в суспільство, відновленню їхніх прав і створенню умов для повноцінного життя. Комплексний підхід, орієнтований на потреби клієнток, дозволяє досягти стійких результатів у подоланні наслідків насильства та зменшенні ризику його повторення.

Після того, як було визначено та уточнено основні поняття, необхідно продовжити аналіз соціального супроводу жінок які постраждали від гендерно зумовленого насильства, застосовуючи відповідні методи та принципи.

1.3 Принципи та методи дослідження соціального супроводу жінок які постраждали від гендерно зумовленого насильства

Один із ключових елементів наукового дослідження – це метод, який визначається як спосіб досягнення певної мети чи отримання результату. Метод набуває об'єктивного значення лише тоді, коли він здатний відображати реальність та її взаємозв'язки. Це означає, що основою методу мають бути науково обґрунтовані принципи та підходи, які дають змогу отримати достовірну інформацію про досліджуваний об'єкт. Саме тому термін «метод» трактується як «шлях до чогось», що слугує засобом пізнання та досягнення певного результату у процесі реалізації визначеної діяльності [55, с. 91]. В контексті наукових досліджень метод розглядається як система правил, прийомів, способів і норм, спрямованих на глибоке осмислення певного об'єкта чи явища.

У науковій сфері методи дослідження можна розглядати з точки зору їх загального призначення, поділяючи їх на кілька категорій. Серед них виділяють філософські, дисциплінарні та міждисциплінарні, а також спеціалізовані наукові методи. Цей поділ дає змогу вибудовувати дослідження залежно від його мети, об'єкта та предмета.

Загальні методи мають універсальний характер і можуть застосовуватись у різних галузях знань. Вони не обмежені рамками конкретної науки, що дозволяє їх використовувати для аналізу широкого кола явищ. Однак ці методи вирізняються абстрактністю – вони не прив'язані до специфіки окремих об'єктів або процесів, що унеможливлює їхнє формалізоване чи математичне описання. Їхня головна мета – забезпечити широкі аналітичні рамки для подальшого застосування спеціалізованих методів, створюючи теоретичну основу для комплексного підходу до вивчення явищ.

Загальнонаукові методи дослідження поділяються залежно від рівня пізнання на емпіричні та теоретичні. Емпіричний рівень характеризується безпосереднім сенсорним пізнанням, яке здійснюється через органи чуття, забезпечуючи прямий контакт із досліджуваним об'єктом. У цьому контексті раціональне осмислення відіграє другорядну роль, поступаючись місцем сприйняттю зовнішніх властивостей і проявів об'єкта, які можна безпосередньо зафіксувати. Такий підхід дозволяє отримати первинні дані, які надалі стають основою для їх аналітичного опрацювання та узагальнення.

Емпіричне дослідження спрямоване на фіксацію конкретних фактів і явищ через спостереження, вимірювання, опис та аналіз зовнішніх характеристик об'єктів. У результаті цього процесу формуються емпіричні знання, які стають підґрунтям для розвитку теоретичних концепцій та гіпотез. Такий двоетапний підхід – від емпіричних спостережень до теоретичних узагальнень – забезпечує глибше розуміння природи явищ [54].

Серед основних методів емпіричного рівня виділяються спостереження, моделювання, порівняння та експеримент.

Спостереження виступає базовим інструментом дослідження, який полягає в цілеспрямованому, систематичному та активному аналізі об'єктів або подій у їхніх природних умовах чи в рамках наукового експерименту. Завдяки спостереженню дослідник отримує об'єктивну інформацію про властивості явищ та їх взаємозв'язки, що дозволяє зробити перші висновки та сформулювати припущення для подальшого аналізу.

Порівняння є одним з найважливіших методів пізнання, який дозволяє виявити спільні та відмінні риси між об'єктами чи явищами. Цей підхід сприяє глибшому розумінню природи досліджуваного явища шляхом зіставлення його характеристик з іншими відомими об'єктами. Відомий вислів «все пізнається в порівнянні» ілюструє важливість цього методу у науковому аналізі. Порівняння часто супроводжується застосуванням аналогії – методу, за допомогою якого новий або маловідомий об'єкт аналізується через призму схожості з уже

вивченим явищем. Використання аналогій полегшує процес пізнання складних явищ та сприяє створенню нових наукових гіпотез.

Моделювання є ще одним важливим методом емпіричного пізнання. Воно передбачає створення спрощеної версії об’єкта або явища для його детального вивчення в умовах, контрольованих дослідником. Моделі дозволяють виявити ключові механізми функціонування об’єкта, а також перевірити гіпотези про його розвиток та взаємодію з іншими елементами.

Експеримент є одним з найбільш точних і контрольованих методів емпіричного дослідження. Він дозволяє штучно створювати умови для вивчення певних властивостей об’єкта, фіксувати результати та робити на їх основі наукові висновки. Експериментальні дані відіграють ключову роль у формуванні наукових теорій, оскільки забезпечують можливість перевірки гіпотез у реальних або змодельованих умовах.

Аналогія є одним із важливих інструментів наукового дослідження, оскільки вона дозволяє встановлювати зв’язки між об’єктами чи явищами на основі їхньої схожості. Застосування аналогії дає можливість зрозуміти новий або менш вивчений об’єкт, порівнюючи його з відомим, що сприяє формуванню гіпотез та створенню нових концепцій. За допомогою цього методу дослідник може робити припущення про властивості або закономірності явища, орієнтуючись на аналогічні характеристики вже вивчених об’єктів.

Метод моделювання, у свою чергу, використовується для аналізу складних об’єктів чи явищ шляхом створення їхніх спрощених відображень – моделей. Ці моделі відтворюють ключові риси об’єкта та дозволяють дослідити його властивості та взаємозв’язки в умовах, які важко або неможливо відтворити на практиці. Моделювання дає змогу експериментувати з різними сценаріями, прогнозувати наслідки змін певних факторів і краще розуміти принципи функціонування досліджуваних процесів.

Важливим емпіричним методом дослідження є вимірювання, яке дозволяє отримувати точні числові дані щодо певних властивостей об’єкта. Цей метод забезпечує об’єктивність результатів, адже вимірювання зводить якісні

характеристики до кількісних значень, що дозволяє здійснювати аналіз та порівняння результатів. Вимірювання є незамінним інструментом у багатьох науках, оскільки воно забезпечує точність даних та можливість їх подальшої математичної обробки.

Експеримент є ключовим методом емпіричного рівня дослідження, оскільки він дає змогу перевіряти гіпотези через активне втручання дослідника у процес вивчення. Створюючи контрольовані умови, експериментатор може виділити конкретні властивості об’єкта чи явища, дослідити їхню поведінку в різних обставинах та встановити причинно-наслідкові зв’язки. Важливою характеристикою експерименту є можливість повторного відтворення умов, що забезпечує перевірку достовірності отриманих результатів.

На теоретичному рівні дослідження використовуються інші методи, спрямовані на поглиблене осмислення отриманих даних та формування наукових концепцій.

Аналіз – це метод, що дозволяє досліджувати об’єкт, розкладаючи його на окремі елементи та вивчаючи їх властивості й взаємозв’язки. Завдяки аналізу можна детально розглянути кожну складову частину явища, визначити її роль у загальній структурі та виявити закономірності, які впливають на функціонування цілісного об’єкта.

Синтез є логічним продовженням аналізу, оскільки він спрямований на об’єднання окремих елементів у єдину систему. Під час синтезу дослідник формує цілісне уявлення про об’єкт, зважаючи на взаємозв’язки між його складовими частинами. Це дозволяє побачити загальну картину та зрозуміти, як різні елементи функціонують у єдиній системі.

Індукція є методом, який дозволяє робити загальні висновки на основі аналізу окремих фактів або випадків. Застосовуючи індукцію, дослідник узагальнює спостереження та формулює гіпотези, які можуть бути застосовані до ширшого кола явищ. Наприклад, спостерігаючи певну закономірність у декількох випадках, можна припустити її дію і в інших аналогічних умовах.

Дедукція, навпаки, працює від загального до конкретного. Цей метод дозволяє застосовувати загальні правила чи теорії для аналізу окремих випадків. Дедуктивний підхід дозволяє перевіряти гіпотези, робити логічні висновки та прогнозувати поведінку об’єктів у конкретних умовах.

Ідеалізація є методом, за допомогою якого дослідник створює спрощену модель об’єкта, усуваючи другорядні або випадкові характеристики. Це дозволяє зосередитися на вивченні основних закономірностей і створити теоретичну модель, яка слугує відправною точкою для подальших досліджень.

Формалізація передбачає використання символічних систем, таких як математичні моделі, для опису об’єктів та процесів. Завдяки цьому складні явища можна подати у вигляді чітких формул і логічних структур, що спрощує їх аналіз і дає змогу будувати прогностичні моделі.

Абстрагування дозволяє виділити головні властивості об’єкта, ігноруючи другорядні деталі. Це сприяє створенню узагальненої картини явища, що дає змогу краще зрозуміти його сутність.

Конкретизація є зворотним процесом абстрагування, під час якого загальні поняття застосовуються до конкретних об’єктів чи ситуацій. Цей метод дозволяє перевіряти теоретичні положення на практиці, встановлюючи їхню відповідність реальним умовам.

Метод сходження від абстрактного до конкретного об’єднує елементи абстрагування і конкретизації. Він дозволяє поступово переходити від загальних понять до їх практичного застосування, створюючи комплексне бачення досліджуваного явища.

Ідеалізація виступає важливим інструментом наукового пізнання, оскільки дозволяє створювати умовно спрощені образи реальних об’єктів, абстрагуючись від несуттєвих деталей та зосереджуючись на ключових характеристиках явища. Використання ідеалізації передбачає свідоме введення гіпотетичних властивостей об’єкта для створення моделі, яка спрощує аналіз складних процесів. Наприклад, у фізиці часто використовується поняття «ідеального газу», що дозволяє спростити складні явища для їх математичного опису, хоча в

реальності такого газу не існує. Ідеалізація не прагне до повного відтворення реальності, її мета – створити умови для теоретичного аналізу.

Формалізація є ще одним ключовим методом наукового дослідження, що дозволяє представити складні явища у вигляді математичних моделей чи логічних структур. Цей підхід забезпечує точність, логічну узгодженість і об’єктивність аналізу. Математичні моделі спрощують об’єкти реального світу, фокусуючись на їх основних властивостях та взаємозв’язках, що дозволяє будувати об’єктивні теорії та прогнози. Наприклад, у фізиці для опису руху небесних тіл використовуються математичні рівняння, які допомагають передбачати їхню траєкторію. Формалізація широко використовується у таких галузях, як економіка, соціологія, фізика, хімія, де точний опис явищ потребує чіткої структури даних.

Застосування формалізації дозволяє працювати з явищами, які важко або неможливо спостерігати безпосередньо. Наприклад, за допомогою математичних моделей дослідники можуть аналізувати рух планет, вивчати еволюцію кліматичних змін або прогнозувати фінансові ринки [64, с. 72]. Такі моделі дозволяють створювати сценарії розвитку подій, оцінювати ризики та розробляти ефективні стратегії.

Абстрагування є важливим інструментом мислення, який дозволяє виділити найсуттєвіші риси об’єкта, відкинувши другорядні деталі. Це дає змогу створювати узагальнені концепції та класифікації, що полегшує аналіз складних систем. Абстрагування допомагає зосередитися на основних закономірностях явища, створюючи універсальні теорії, які можна застосувати до широкого кола ситуацій. Наприклад, створення фізичних законів ґрунтується на абстрагуванні від конкретних випадків і пошуку загальних закономірностей.

У процесі наукового пізнання ідеалізація, формалізація та абстрагування взаємодіють, забезпечуючи глибше розуміння складних явищ. Ідеалізація спрощує реальність для подальшого аналізу, формалізація забезпечує точність опису, а абстрагування дозволяє виявити універсальні закономірності. Разом ці

методи утворюють потужний інструментарій для дослідження світу, забезпечуючи розвиток науки та створення нових знань [59, с. 157].

Узагальнюючи розгляд основних наукових методів пізнання, можна зробити висновок, що ефективне дослідження соціальних явищ вимагає комплексного підходу, який поєднує емпіричні спостереження та теоретичні узагальнення. Ідеалізація, формалізація та абстрагування дозволяють глибше аналізувати соціальні процеси, виявляти причинно-наслідкові зв’язки та формувати цілісне бачення досліджуваної проблематики. Це особливо важливо при вивченні складних соціальних явищ, таких як соціальний супровід жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства. Даний феномен вимагає врахування індивідуальних обставин, соціокультурного контексту та особливостей правового регулювання. Тому теоретичне вивчення цієї проблеми стає ключовим етапом для визначення ефективних стратегій соціального супроводу, формування відповідних механізмів підтримки та створення умов для відновлення соціального статусу постраждалих. Подальший аналіз зосередиться на визначенні сутності соціального супроводу, його ролі у подоланні наслідків гендерно зумовленого насильства та вивченні основних підходів до забезпечення ефективної соціальної підтримки жінок у складних життєвих обставинах.

РОЗДІЛ 2
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ЖІНОК ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

2.1. Жінки які постраждали від гендерно зумовленого насильства як клієнти соціальної роботи

Насильство проти жінок є найбільш поширеним, але найменш визнаним порушенням прав людини у світі. Це також серйозна проблема здоров'я, яка виснажує енергію жінок, порушує їх фізичне здоров'я та підриває самоповагу.

Гендерно зумовлене насильство охоплює цілий ряд шкідливих поведінок, спрямованих на жінок і дівчат через їх стать, включаючи насильство в сім'ї, сексуальні напади, вбивства через придане, примусову проституцію, жіноче обрізування та сексуальне насильство над дівчатами. Конкретно, насильство проти жінок охоплює будь-який акт вербальної або фізичної сили, примусу або загрози життя, спрямований проти окремої жінки або дівчинки, що призводить до фізичних чи психологічних травм, гуміліації або довільного обмеження свободи, та сприяє підтримці підпорядкованості жінок [31, с. 95].

Вчені все частіше використовують «екологічний підхід» для розуміння взаємодії особистісних, ситуаційних та соціокультурних факторів, які поєднуються для спричинення зловживання. Згідно з цією моделлю, насильство проти жінок виникає внаслідок взаємодії факторів на різних рівнях соціального середовища.

Модель можна найкраще уявити як чотири концентричні кола. Внутрішнє коло представляє біологічну і особистісну історію, яку кожна людина приносить у свою поведінку у взаємовідносинах. Друге коло відображає найближчий контекст, в якому відбувається зловживання: часто це родина або інші близькі чи знайомі стосунки. Третє коло відображає інституції та соціальні структури, як формальні, так і неформальні, в яких вбудовані взаємовідносини в околицях, на

роботі, у соціальних мережах та серед груп ровесників. Четверте, зовнішнє коло, є економічним і соціальним середовищем, включаючи культурні норми.

Широкий спектр досліджень підтверджує кілька факторів на кожному з цих рівнів, які збільшують ймовірність того, що чоловік буде зловживати своєю партнеркою. На індивідуальному рівні це включає: досвід фізичного насильства у дитинстві або спостереження за сімейним насильством вдома; відсутність або відхилення батьківського виховання; часте вживання алкоголю. На рівні сім'ї та взаємин це: контроль чоловіків над фінансами і прийняття рішень у родині; конфлікти в шлюбі. На рівні спільноти це: ізоляція жінок та відсутність соціальної підтримки; чоловічі ровесницькі групи, які підтримують і легалізують насильство чоловіків. На суспільному рівні це: жорстко визначені і виконувані гендерні ролі; культурні норми, які сприяють фізичному покаранню жінок і дітей; прийняття насильства як засобу вирішення міжособистісних конфліктів; уявлення, що чоловіки мають «власність» на жінок.

Ці фактори взаємодіють на різних рівнях соціального середовища, спричиняючи зростання рівня насильства проти жінок. Поєднуючи фактори ризику на індивідуальному рівні з результатами міжкультурних досліджень, екологічна модель сприяє розумінню того, чому деякі суспільства і окремі особи є більш насильницькими, а жінки, особливо дружини, так постійно стають жертвами насильства.

Інші фактори поєднуються для захисту деяких жінок. Наприклад, коли жінки мають авторитет і владу поза сім'єю, рівень насильства у близьких партнерствах є нижчим. Так само швидке втручання членів сім'ї та друзів, схоже, зменшує ймовірність домашнього насильства. Навпаки, там, де сім'ю розглядають як «приватну» і поза громадським контролем, рівень насильства над дружиною вищий.

Виправдання для насильства часто виникає з гендерних норм, тобто соціальних норм про правильні ролі та відповідальності чоловіків і жінок. Багато культур вважають, що чоловіки мають право контролювати поведінку своїх дружин і що жінки, які викликають це право – навіть якщо просять грошей на

домашні потреби або висловлюють потреби дітей – можуть бути покарані. У країнах, які відрізняються, таких як Камбоджа, Індія, Мексика, Пакистан, дослідження показують, що насильство часто сприймається як фізичне покарання – право чоловіка «виправляти» дружину [71].

По всьому світу дослідження визначають сталий перелік подій, які призводять до насильства. Серед них: непокора чоловікові, відсутність готової їжі вчасно, недостатній догляд за дітьми або домом, питання про гроші, підозри щодо невірності. Усі ці дії є порушенням домінуючих гендерних норм.

Зростаюча кількість досліджень документує, як примус та насильство підривають сексуальну та репродуктивну автономію жінок і піддають питанню їх фізичне та психічне здоров'я. Хоча насильство може мати прямі наслідки для здоров'я, воно також збільшує ризик майбутньої погіршення здоров'я жінок. Фізичне насильство та сексуальне насильство можуть підвищувати ризик зараження та небажаних вагітностей прямим чином, якщо жінки змушені мати статеві акти, наприклад, або бояться використовувати контрацепцію через потенційну насильницьку реакцію партнера.

По всьому світу, приблизно одна жінка з чотирьох фізично або сексуально зазнає насильства під час вагітності, зазвичай від свого партнера. Наприклад, в США рівень насильства під час вагітності серед дорослих жінок коливається від 3 до 11%, а серед підліткових матерів доходить до 38%. Частина цих варіацій, ймовірно, пов'язана з різницею у методиці опитування, частоті і хто проводив опитування [9, с. 14].

Насильство перед і під час вагітності може мати серйозні наслідки для здоров'я жінок та їхніх дітей. Вагітні жінки, які зазнали насильства, частіше відкладають пошук передвагітної допомоги, набирають недостатньо ваги, мають історію захворювань, що передаються статевим шляхом, небажані або часово несправні вагітності, вагінальні та шийкові інфекції, а також кровотечі вагітності.

Насильство також може серйозно впливати на результати вагітності. Воно пов'язане зі значним ризиком передчасних вагітностей, загрозою для плода, а

також з пониженням ваги новонароджених, що є однією з основних причин дитячої смертності у країнах, що розвиваються. Хоча деякі дослідження є неоднозначними, кілька з них підтверджує, що насильство під час вагітності значно сприяє низькій вазі новонароджених.

Таким чином, гендерно зумовлене насильство є складним суспільним явищем, що має глибокі корені у соціокультурних нормах і традиціях, а також у структурних дисбалансах влади між чоловіками та жінками. Його прояви охоплюють широкий спектр шкідливих практик – від фізичного й сексуального насильства до економічного й психологічного примусу. Важливим є усвідомлення того, що насильство не лише завдає шкоди жінкам, але й негативно впливає на соціальну стабільність, економічний розвиток та здоров'я нації в цілому.

Значні зусилля міжнародних організацій, жіночих рухів та наукових досліджень сприяли підвищенню суспільної обізнаності про масштаби та наслідки насильства. Це допомогло покращити механізми правового захисту, забезпечити створення кризових центрів для постраждалих і посилити відповідальність за злочини на основі гендерної дискримінації. Проте, для ефективного вирішення цієї проблеми необхідний комплексний підхід, що включає не лише посилення законодавства, а й зміну культурних стереотипів, підтримку жінок у здобутті економічної незалежності, розвиток освітніх програм та посилення відповідальності державних і громадських структур за запобігання насильству.

Лише через міждисциплінарний та міжсекторальний підхід можна досягти суттєвих змін у суспільному ставленні до гендерного насильства та створити умови, в яких жінки та дівчата почуватимуться у безпеці. Важливим кроком на цьому шляху є формування нової культури ненасильства, яка ґрунтується на рівноправ'ї, взаємоповазі та захисті прав людини.

2.2. Види та форми гендерно зумовленого насильства

Гендерно зумовлене насильство є серйозною проблемою, яка відображає нерівноправність і соціокультурні стереотипи. Це насильство може приймати різні форми, включаючи фізичне, психологічне, сексуальне та економічне зловживання. Однією зі специфічних форм є домашнє насильство, яке часто залишається невидимим і приватним проблемою. Жертвами гендерно-зумовленого насильства часто стають жінки, але воно також впливає на чоловіків і осіб з різними гендерними ідентичностями. Це явище вимагає комплексного підходу, щоб забезпечити захист жертв, освіту суспільства і зміну в усвідомленні соціокультурних норм [1, с. 45].

Фізичне насильство охоплює акти, такі як побиття, вогнепальні поранення, удари, каліцтва, або навіть смерть, а також використання предметів або зброї. Деякі визначення також включають торгівлю людьми та рабство в розряд фізичного насильства, оскільки ці дії часто починаються з примусу, а потім залучені особи стають жертвами подальших насильствених актів. Фізичне насильство завжди має на меті завдати біль і/або фізичні травми. Однак, як і в усіх інших формах насильства, головною метою злочинця не завжди є лише фізичне страждання, але і контроль чи обмеження самовизначення іншої особи.

Фізичне насильство передає жертві від злочинця повідомлення щодо можливості робити такі речі, які їй не подобатимуться. Цей вид насильства відображає соціальну нерівність або може мати на меті забезпечення певних вимог, іноді регулярно, за допомогою примусу. Фізичне насильство у взаєминах, часто відоме як домашнє насильство, є поширеним явищем у всіх країнах.

Фізичне насильство в приватній сфері також має великий вплив на молодих людей. Як вже зазначено, свідчення про те, як один батько знущається над іншим, може спричинити серйозні психологічні травми для дітей. Часто діти та підлітки, які перебувають у ситуаціях насильства в родині, можуть травмуватися, іноді це стається випадково, іноді через спроби втрутитися. Молоді чоловіки час від часу вчиняють злочини проти насильного батька (часто їхніх батьків), щоб захистити свою матір і братів, а діти регулярно стають

жертвами актів помсти з боку насильника проти матері. Фактично, для багатьох матерів основною мотивацією залишатися у насильницьких відносинах є загроза насильника завдати шкоди або навіть вбити дітей, якщо вона спробує вийти з цієї ситуації.

Фізичне насильство також проявляється в інтимних відносинах молодих людей. Той факт, що вони можуть не проживати разом, часто ускладнює обговорення цієї проблеми.

Гендерне насильство у громадському просторі часто пов'язане з припущеннями та очікуваннями щодо гендерних ролей. Вербальне насилля, обзивання, загрози та напади можуть мати місце, і часто представники ЛГБТ+ або ті, кого сприймають як геїв, лесбійок або інакші, можуть стати жертвами громадського насильства. Насильство проти представників ЛГБТ+ може бути організованим (групи йдуть на відомі місця зустрічей гей-чоловіків, щоб побити їх) або спонтанними вибухами, наприклад, коли лесбійку атакують, коли вона йде вулицею, тримаючись за руки зі своїм партнером. У цьому відношенні публічний вияв ніжності стає питанням безпеки, і дослідження показують, що багато представників ЛГБТ+ утримуються від виявлення ніжності в громадському просторі.

Багато культур мають приказки чи висловлювання, що слова є безпечними, і існує довга традиція, яка навчає нас ігнорувати вербальні напади. Однак коли ці напади стають регулярними, систематичними та цілеспрямовано спрямовуються проти чутливих місць когось, об'єкт нападів має всі підстави вважати себе жертвою вербального насильства [2, с. 8]. Вербальне насильство може включати особисті атаки, такі як зневажливі висловлення (приватно чи перед іншими), насмішки, використання образливих слів, що особливо неприємні для іншої особи, образливі вислови про близьких, загрози іншими формами насильства, або проти жертви, або проти дорогих їй людей. Іноді вербальні напади можуть стосуватися фону жертви, такого як її релігія, культура, мова, (уявлений) сексуальна орієнтація або традиції. Залежно від найемоційніших питань для жертви, злочинці часто свідомо націлюються на ці

питання таким чином, що стає болісним, унизує і загрожує жертві.

Більшість вербального насильства, щодо жінок через їхню стать, є сексуалізованим і вважається сексуальним насильством. Вербальне гендерне насильство у громадському просторі також в значній мірі пов'язане з гендерними ролями: це може включати коментарі і жарти про жінок або може уявляти жінок як сексуальні об'єкти (наприклад, жарти про сексуальну доступність, проституцію, зґвалтування). Велика частина шкільного булінгу пов'язана з (уявленим) сексуальними орієнтаціями молодих людей (особливо хлопців). Регулярне використання негативних слів, таких як «геї» або «педераст», часто травмує тих, кого сприймають як геїв та лесбійок. Це, ймовірно, одна з причин, чому багато геїв і лесбійок виходять з «клопоту» після закінчення середньої школи.

Вербальне насильство може проявлятися у формі мови ненависті, яка включає різноманітні вирази через слова, відео, меми або зображення, що розміщуються в соціальних мережах або інших медіа. Ця форма насильства може містити загрозливі повідомлення, спрямовані проти конкретної особи чи групи людей через їхні особисті характеристики.

Мова ненависті здебільшого спрямована проти жінок (у цьому випадку часто її називають сексистською мовою ненависті) і представників ЛГБТ+, на підставі статі, гендерної належності, сексуальної орієнтації чи гендерної ідентичності, як у приватній, так і у громадській сферах. Це включає Інтернет, який вважається громадським простором. Однак люди також можуть постраждати від цього виду гендерного насильства в приватних електронних листах чи повідомленнях, надісланих за допомогою програм для обміну повідомленнями в Інтернеті.

Мова ненависті може іноді призводити до злочинів з ненависті – злочинів, які мотивуються упередженнями проти особи, чия ідентичність відрізняється від ідентичності злочинця. Злочини з ненависті можуть приймати різні форми: фізичне насильство, руйнування майна, підпал чи вбивство. Жертви свідомо вибираються через певні характеристики, які вони сприймають.

Усі види насильства мають психологічний аспект, оскільки їхня ціль полягає у завданні шкоди іншій людині. Деякі форми насильства використовують методи, що не підпадають під інші категорії і можна вважати, що вони проявляють психологічне насильство у «чистому» вигляді. Це включає ізоляцію або утримання в ув'язненні, контроль над інформацією, дезінформацію та загрозливу поведінку.

У приватній сфері психологічне насильство може проявлятися через загрозливу поведінку, яка не супроводжується фізичними або вербальними проявами, наприклад, нагадування про минулі акти насильства.

Один із загальних прикладів такого насильства в громадській сфері – це ізоляція молодих жінок чи чоловіків, які не відповідають традиційним гендерним ролям [18, с. 151].

Ізоляція в громадській сфері часто здійснюється рівнем, але відповідальні дорослі, такі як вчителі і тренери, також можуть бути винуватцями. Зазвичай це означає виключення з певних групових заходів. Це також може включати інтимідацію, схожу на психологічне насильство в приватній сфері.

З часом стало очевидним, що сексуальне насильство, подібно іншим формам насильства, є зловживанням владою, про що свідчить все більше доступної інформації про обставини, що оточують його. Сексуальне насильство включає: здійснення незгодної вагінальної, анальної чи оральної пенетрації з іншою особою за допомогою будь-якої частини тіла або предмета; здійснення інших незгодних актів сексуального характеру з особою; або змушення когось здійснювати незгодні акти сексуального характеру з третьою особою.

Усі форми сексуального насильства можуть зустрічатися як у приватній, так і у громадській сферах. Однак варто відзначити три особливі форми сексуального насильства в громадській сфері: сексуальне домагання на роботі, сексуальне насильство як зброя війни і тортури, а також сексуальне насильство проти (переважно сприйнятих) людей ЛГБТ+ як засобу «покарання» за відмову від встановлених гендерних ролей.

Соціоекономічне ущемлення значно підвищує вразливість до різних форм

насильства і може навіть бути причиною його здійснення. Глобальні економічні дані чітко показують, що однією з наслідків глобалізації є фемінізація бідності, коли жінки загалом стикаються з більшою економічною вразливістю порівняно з чоловіками [56, с. 204]. Проте економічна вразливість також проявляється на особистому рівні, особливо у відносинах, піддаючи себе визнанню як відокремлений явище.

Навіть коли ролі відвернені, і жінка має вищий економічний статус у відносинах, це не завжди зменшує ризик насильства. Можуть виникати конфлікти через статус та емансипацію, особливо у вже насильницьких відносинах.

Типові прояви соціоекономічного насильства включають конфіскацію доходів жертви, обмеження її можливостей отримання незалежного доходу (наприклад, обмеження до ролі господині чи безоплатної роботи в сімейному бізнесі), чи доведення її непридатною до роботи через цілеспрямоване фізичне насильство.

У громадській сфері соціоекономічне насильство відображає та підтримує домінуючі гендерні динаміки влади. Це може включати відмову у доступі до освіти чи оплачуваної роботи (часто цілеспрямоване на жінок), обмеження доступу до послуг, виключення з певних робіт, а також позбавлення осіб громадянських, культурних, соціальних та політичних прав. ЛГБТ+ особи можуть зазнавати криміналізації як частину соціоекономічного гендерного насильства.

Деякі форми публічного соціоекономічного насильства сприяють економічній залежності жінок від їхніх партнерів, таких як нерівні зарплати, обмежені допомоги по догляду за дітьми або пов’язані з доходами чоловіка, що працює на заробітну плату. Ця залежність може сприяти насильницькій поведінці, оскільки обмежує можливість жертви покинути відносини без серйозних економічних наслідків.

Домашнє насильство, також відоме як насильство у партнерських відносинах, є найбільш поширеним видом гендерного насильства. Це насильство

вимагає особливої уваги, оскільки воно відбувається у відносинах між особами, і його динаміка відрізняється від насильства, яке відбувається між незнайомими людьми. Довгий час домашнє насильство сприймалося як особиста, домашня справа, що ускладнювало визнання його як порушення прав людини. Невидимість цього явища підсилювалася трактуванням міжнародного права щодо прав людини, яке спочатку застосовувалось тільки до відносин між особою і державою (чи державами). Однак зараз визнано, що державна відповідальність за міжнародним правом може виникати не лише через дії держави, але й через її бездіяльність у забезпеченні захисту громадян від насильства та зловживань (принцип «належної обережності»).

Згідно з Стамбульською конвенцією, домашнє насильство включає акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в межах сім'ї чи домашньої одиниці, а також між колишніми або поточними чоловіками чи партнерами, незалежно від того, чи проживає або проживав суб'єкт зі своєю жертвою.

Хоча більшість випадків домашнього насильства стосується жінок, які стають жертвами чоловіків, він також поширений у одностатевих відносинах на такому ж рівні, як і в гетеросексуальних парах. Також існують випадки, коли жінки можуть зловживати своїми партнерами. Домашнє насильство, таке як згвалтування, побиття, сексуальне або психологічне насильство, призводить до серйозних фізичних і психічних страждань, травм і часто може призвести до смерті.

Воно здійснюється проти волі жертви з метою приниження, залякування і контролю над нею чи ним. Дуже часто жертва залишається без можливості отримати допомогу, оскільки поліцейські та правоохоронні механізми часто нечутливі до гендерних аспектів, ворожі чи взагалі відсутні.

Домашнє насильство є складним і глибоко вбудованим соціальним проблемою, яка має різноманітні причини і наслідки. Питання «чому вона (він) не пішов?» не має однозначної відповіді через складність динаміки насильства в партнерських відносинах [56, с. 203].

Один із часто вживаних термінів для опису цього явища – синдром битої жінки – відображає стан безпомічності та відчуття безсилля, що відбувається у відносинах, де насильник володіє контролем і використовує різні форми зловживання. Проте цей синдром не пояснює всіх аспектів та динаміки відносин в насильницьких партнерствах.

Жінки можуть залишатися в насильницьких відносинах з різних причин, включаючи фінансову залежність від зловживача, відсутність доступу до безпечних альтернатив, соціальні та культурні обмеження, а також загрози помсти. Насильницька поведінка, що включає ізоляцію, маніпуляції та загрози, створює складну ситуацію, в якій виходити з відносин стає небезпечним і непростим завданням.

Загальні соціальні стереотипи про сім'ю, де «якийсь батько краще, ніж жоден» для дитини, також ускладнюють рішення про покидання насильницького партнера. Важливо розуміти, що це складний соціальний проблема, який вимагає комплексного підходу і підтримки з боку суспільства, законодавства та психологічної допомоги для жертв.

Основний цикл складається з вибуху насильства, який слідує за так званим медовим місяцем, характеризується раптовою позитивною зміною у поведінці насильника. Його називають медовим місяцем через те, що жертви часто описують цей період як дуже схожий на початкову частину відносин. Насильник зазвичай дуже вибачливий стосовно своєї поведінки, дає обіцянки змінитися і навіть може пропонувати подарунки. Проте цей період не триває довго, оскільки його єдина функція – зняти звідки знущання щодо майбутнього відношення. Жертва зазвичай залучена і зацікавлена на цій стадії, оскільки нікому не подобається нагадувати собі негативні враження. Жертва тому радіє на місце змін і обіцянок, що зроблені.

Після того, як затамовані страхи жертви, стара структура влади відновлюється. Багато типових рис домашнього насильства знову породжує вид напруженості, яка в кінцевому підсумку приводить до наступного акту насильства з боку насильника [4, с. 17]. У початкових стадіях відносин насильні

випадки можуть бути віддаленими на шість місяців або навіть на рік, що ускладнює визнання циклічної природи. Ранні випадки часто є вербальними інцидентами, за якими слідують невеликі акти фізичного насильства, також ускладнюючи для жертви визначення циклу, або усвідомлення, що погрози, розбиті чашки, навіть товчення і пощипування, зазвичай загострюються і закінчуються бійками або гірше.

Цей цикл не тільки загострюється щодо важкості насильства, але і події, як правило, стають ближче один до одного. В кінці кінців, медовий період може зникнути зовсім, а в деяких відносинах насильства він може не існувати взагалі. Замість цього, особливо в соціальних групах, де домашнє насильство і жорсткі гендерні ролі менш прийняті, це може бути замінено спробами мінімізувати або зовсім відкидати насильство.

У контекстах, де гендерні ролі більш жорсткі, насильник має більшу свободу відмовитися від відповідальності. Набір гендерних ролей, які ми навчаємося відповідати як жінки і чоловіки, містить багато суперечностей або вимог, які не можуть бути виконані. В той же час, частина гегемонної чоловічої гендерної ролі – це нагляд за жінками і дітьми у виконанні їхніх ролей, і, в разі потреби, їхніх дисципліни.

Ці два умови поєднуються для створення загальних виправдань тих, хто зловживає у відносинах: вони можуть легко знайти одне чи інше, щоб звинуватити жінку в насильстві, завданому, та отримати право на його запровадження.

У багатьох країнах фізичне та емоційне насильство, часто супроводжується актами сексуального насильства, вважаються актами чи злочинами страсті, зумовленими ревнощами або невиконанням очікувань партнера. Таке зображення особливо часте у ЗМІ. Однак такий словниковий запас слід уникати, коли мова йде про форми гендерного насильства, оскільки воно утримує ідеї про безкарність і підтверджує відповідальність за жертву. Вплив алкоголю часто згадується як пом’якшувальний фактор у випадках сексуального насильства чи експлуатації, але це ігнорує той факт, що насильство

здійснюється систематично. Як зазначає Ронда Копелон, алкоголь дійсно сприяє насильству, але «багато чоловіків п’ють без того, щоб бити своїх дружин, і ... чоловіки часто б’ють своїх дружин без того, щоб напитися». До того, як алкоголь сприяє чоловічому насильству, він є важливим фактором у зусиллях зменшити насильство, але не є його причиною.

Директива ЄС 2002/73/ЄС визначає поняття домагання і сексуального домагання, підкреслюючи їх вплив на гідність та благополуччя особи [25]. Домагання, зокрема, пов'язане зі статевими ознаками, відбувається, коли небажана поведінка порушує гідність особи та створює вороже або образливе середовище. Це може включати вербальні дії, такі як сексуальні коментарі чи питання про особисте життя, невербальні дії, наприклад, стеження чи використання сексуально натякових жестів, а також фізичні дії, наприклад, непотрібне доторкання чи небажане фізичне контактування.

Сексуальне домагання передбачає будь-яку невідповідну сексуальну поведінку, що порушує гідність особи та створює вороже середовище. Це може охоплювати вербальні коментарі, невербальні жести та фізичні дії, що мають сексуальний характер та є непотрібними для отримувача.

Директива підкреслює, що домагання є формою дискримінації і є незаконним, акцентуючи серйозне ставлення до нього в європейському законодавстві. Вона також наголошує, що навіть якщо комусь здається, що вони приймають або терплять таку поведінку, вона все одно може бути образливою та ганебною, можливо, під впливом зовнішніх тисків, а не істинного згоди.

Розуміння цих визначень є ключовим для забезпечення поваги та включеності в середовищах, а також для ефективного врегулювання випадків домагання в межах правових рамок.

2.3 Соціальна підтримка у супроводі жінок які постраждали від гендерно зумовленого насильства

Підтримка соціальних служб для жінок, які пережили насильство, є

предметом значної кількості досліджень. Однак мало відомо, як саме ця підтримка організована в межах соціальних служб. Вважається, що підтримка соціальних служб не є достатньо комплексною для задоволення складних потреб жінок, що пережили насильство. Для жінок із попереднім негативним досвідом з соціальними службами складно звертатися по допомогу, особливо для тих, хто не вважає себе клієнтами або частиною цільової аудиторії соціальних служб.

З точки зору жінок, що пережили насильство, тактика соціальних служб підсилює їхнє почуття безсилля. Також дослідження щодо підтримки соціальних служб для жінок, що пережили насильство, зазначили, що соціальні служби частіше звертають увагу на жінок з дітьми. Відповідальність соціальних служб за захист дитини часто сприймається жінками, як негативна, оскільки вони відчувають, що їхні батьківські здібності ставляться під сумнів.

В українському контексті проблема насильства над жінками є гострою, особливо в умовах воєнного стану, коли збільшується вразливість жінок та обмежується їхній доступ до соціальних послуг [71]. Попри законодавчі ініціативи та розширення діяльності кризових центрів, існують труднощі з міжвідомчою координацією, а також нестача ресурсів для забезпечення належного рівня підтримки постраждалих. У багатьох випадках відповідальність перекладається на соціальних працівників, які змушені діяти без достатньої політичної підтримки, що відображає тенденції, зафіксовані у шведських дослідженнях.

Узагальнюючи, дослідження щодо підтримки соціальних служб для жінок-жертв домашнього насильства обмежені. Доступні дослідження показують, що організація має важливе значення для співпраці між різними відділами соціальних служб, надання підтримки жінкам, які пережили насильство, та сприйняття насильства. Проте вплив організації раніше не досліджувався конкретно.

Цінності, норми та суспільні уявлення лежать в основі різних позицій щодо того, чи повинні мати відповідь на свої потреби державні соціальні програми. В рамках держави-опіки головну роль відіграють держава, ринок, громадське

суспільство та сім’я. Різниці у системах соціального захисту впливають на асортимент підтримки, організованої у спільнотах, надаючи жінкам різні варіанти щодо активного вибору місця для пошуку допомоги і підтримки.

У країнах зі стандартами добробуту, подібними до країн Північної Європи, центральну роль відіграє уряд, а соціальні реформи базуються на універсальних принципах, на відміну від ліберальних або консервативних систем добробуту. В Україні в секторі добробуту існує відносно великий та важливий сектор саме волонтерської допомоги, який допомагає певним видам вразливих груп, таких як жінки, що пережили насильство, вразливі діти та бездомні.

Незважаючи на те, що відповідальність соціальних служб за підтримку жінок-жертв домашнього насильства недавно була посиленою, важливим вважається волонтерська робота руху жіночих притулків, який фінансується як урядом, так і, у більшості випадків, місцевими органами влади.

Насильство чоловіків проти жінок перетворилося з приватного питання на політичну проблему, яку держава намагається вирішити. Соціальні служби, завдяки посиленій законодавчій базі, визначені як ключові учасники у цьому процесі; однак вони в даний час переживають значний реформаторський процес. Одним з аспектів цієї реформи є тривалий і невирішений дебат між універсальністю та спеціалізацією. Протягом останніх двох десятиліть українські соціальні служби перейшли від інтегрованих робочих груп до майже виключно спеціалізованих відділень. Це означає, що хоча Національна соціальна сервісна служба України наголошує на голістичному підході до клієнта та соціальних послуг, самі соціальні працівники працюють у спеціалізованих одиницях соціальної допомоги, роботи з дітьми та молоддю, лікування алкогольних та наркотичних залежностей тощо. Однак спеціалізація в цьому контексті не є дихотомічною або однозначною. Лундгрен, Блом, Морен та Перлінський (2009) представляють п’ять категорій, що описують форми організації:

1. Інтегровані організації. Муніципалітети організовують відділи географічно, на основі міських або муніципальних районів, але всі соціальні

працівники працюють з усіма соціальними проблемами.

2. Організації з особистісною спеціалізацією. Основою є інтегрована організація, але певні типи справ обробляються конкретною особою чи посадою.

3. Організації з проблемною спеціалізацією. Це найбільш поширена форма організації. Клієнти обслуговуються в різних підрозділах в залежності від соціальної проблеми. Насильство, соціальна допомога, підтримка дітей тощо розділяються на різні відділи.

4. Організації з ознаковою спеціалізацією. У таких організаціях розслідування та втручання/лікування розділені.

5. Багатоспеціалізовані організації, що виходять із проблем і функцій [36, с. 82].

Таким чином, спеціалізація може мати різний вигляд і відбуватися у різній мірі. Одним з пояснень збільшеної спеціалізації є маркетизація соціальних служб. Розрив між оцінкою та втручанням є одним із аспектів цього процесу. Спеціалізація ускладнює доступ клієнтів до підтримки, і їм доводиться мати кілька контактів з різними соціальними працівниками, які погано співпрацюють. Морен, Блом і Перлінський показали, що багато соціальних працівників у спеціалізованих організаціях прагнуть до співпраці і працюють на перспективу, незважаючи на організаційну спеціалізацію. За словами Перлінського, багато соціальних працівників стверджують, що організаційна спеціалізація призводить до втрати компетентності у здатності сприймати й інтерпретувати всю ситуацію клієнта.

У деяких випадках соціальні працівники надають різноманітні форми допомоги, які не входять до формальних розслідувань, але не пропонуються як підтримка після формального рішення. Це може включати консультування, практичні поради, супровід жінок на зустрічі з іншими установами і багато іншого. Іноді ці дії класифікуються як поради та підтримка або контакт з соціальним працівником, але ця класифікація не завжди однозначна. Отже, розмежування між тим, що становить формальну підтримку і що – ні, може бути дещо нечітким.

Незалежно від організаційної структури чи рівня спеціалізації, які обрали місцеві соціальні служби, соціальні працівники співпрацюють з іншими як в межах, так і поза своїми відділами. Така співпраця може базуватися на інтегрованому чи паралельному принципах. У випадках інтегрованих підходів соціальні працівники з різних відділів можуть, наприклад, зустрічатися з жінками, які стали жертвами насильства, разом під час перших зустрічей. Соціальні працівники у таких установах описують спільне розслідування та проведення великих зустрічей для співпраці. З іншого боку, в муніципалітетах, де робота ведеться паралельно, соціальні працівники акцентують на конфіденційності між відділами. Вони мають обмежене уявлення про процедури інших відділів, і співпраця щодо індивідуальних клієнтів в таких умовах є рідкісною.

Якщо жінка, яка має дітей, звертається до соціального працівника в відділ наркоманії чи спеціалізованого відділу з питань домашнього насильства, їм потрібно повідомити відділ дитячого захисту. Оскільки жінки можуть розглядати це як загрозливе або залякуюче, деякі соціальні працівники намагаються мотивувати жінок шукати підтримку для їхніх дітей. Це дозволятиме їй більш позитивно сприймати проведене розслідування з питань захисту дітей. Чіткість, наприклад, наголошення на тому, що завжди подається повідомлення щодо дітей, є стратегією, яка згадується. Ще одна стратегія – пояснення того, що соціальні служби не намагаються забрати дітей у жінок, використовується соціальними працівниками [39].

Відношення соціальних працівників з питань дитячого захисту до жінок, які потрапили в ситуацію насильства, не завжди є безпроблемними. Недостатні знання про насильство згадуються як пояснення цього. Іншим поясненням є те, що соціальним працівникам в галузі дитячого захисту може бути важко співвідносити історії як матері, так і батька. Це призводить до ризику того, що насильство «зникає», що з жіночого боку може сприйматися як дивно або образливо.

Співпраця з соціальними працівниками в відділах соціальної допомоги

описується як трохи складніша, ніж з відділами дитячого захисту. Коли соціальні працівники відчувають, що жінці потрібно залишитися в притулку або отримати соціальну допомогу чи допомогу у переїзді з притулку, іноді відділи соціальної допомоги роблять іншу оцінку. Соціальні працівники мають різні відповіді на питання, чому речі відбуваються саме так. Недостатні знання про насильство згадуються як можлива пояснення, так само які більш жорсткі рекомендації і велике навантаження на соціальних працівників у відділах соціальної допомоги. Належність до різних відділів і робота в різних місцях також є повторюваною поясненням. Деякі мають досвід з попередніх організацій, де спільне розташування або спільна організація означали менше конфліктів і більш гладку співпрацю [50, с. 141].

Зафіксовані випадки коли нова організація із спеціалізованими соціальними працівниками для соціальної допомоги в межах відділу домашнього насильства спрощує процеси. Це зроблено для того, щоб організація могла уникнути тривалості отримання соціальної допомоги. Частково це тому, що жінкам не повинно бути довго чекати, і частково тому, що часто приходять жінки, які втекли з дому. Чи які були поміщені в притулок і можуть мати дохід та гроші, але вони залишили все вдома, і їм потрібно мати можливість купити їжу та інші речі загального ужитку. Тому набагато простіше, якщо організація може виплатити гроші відразу.

Коли створюється відділ, початкова ідея полягає в тому, щоб місцеві соціальні служби брали на себе і ділили відповідальність за домашнє насильство. Однак досвід полягає в тому, що спеціальний відділ стає алібі для інших, щоб уникнути будь-якої відповідальності.

У цьому випадку спеціалізація у формі спеціального відділу скоріш за все означає, що вони є єдиними, хто несе відповідальність за насильство. Цей опис зустрічається в кількох інтерв'ю: колеги віддаляються від питань насильства через сприйняття його як неприємне або складне, що також сприяє тому, що відповідальність за насильство покладається на окремих соціальних працівників, а не на весь соціальний сервіс. У кількох інтерв'ю соціальні працівники

розповідають про труднощі у спілкуванні з колегами у межах соціальних служб.

У більших містах, соціальні служби проводять навчання для всього персоналу щодо домашнього насильства, незалежно від їхньої посади у соціальних службах [20, с. 84]. Це корисно та ефективно, однак проблемою є висока мобільність персоналу, що ускладнює збереження знань. У містах зі спеціалізованим центром відкритого доступу, іноді у співпраці між кількома місцевими соціальними службами, деякі соціальні працівники не мають достатнього уявлення про те, що саме пропонує центр. Вони направляють жінок туди, але не знають, чи фактично вони йдуть чи яку підтримку отримують. Соціальні працівники описують це як дилему і висловлюють бажання щодо кращої співпраці. Жінки ризикують опинитися в прогалинах, і якщо вони не відвідують центр підтримки, вони стикаються з соціальними службами з однобічним акцентом на формальні розслідування і оцінку потреб.

Один з факторів, що впливає на умови праці соціальних працівників і, нарешті, на те, чи отримує певна соціальна проблема статус і визнання, що робить її важливою для спеціалізації, – це фінансові ресурси, які менеджери і політики вибирають виділяти. Більшість соціальних працівників описують ситуацію, в якій, наприклад, можна отримати фінансування для того, щоб розміщувати жінок у захищених притулках. В інших відділах існують суворі обмеження і вимоги щодо збереження коштів. Деякі працівники порівнюють себе з соціальними працівниками в відділах дитячого добробуту і говорять, що їхня власна робоча ситуація принаймні не настільки погана. Відділи боротьби з домашнім насильством отримують більші бюджети і можуть зайняти більше соціальних працівників, тоді як відділи дитячого добробуту змушені скорочувати витрати. Більшість вважає, що існує політична воля інвестувати у роботу з домашнім насильством, хоча вони кажуть, що потребують більше фінансових ресурсів.

Випадки домашнього насильства займають більше часу, ніж інші типи справ. Брак часу ускладнює обговорення питань із колегами. Очікується, що в майбутньому таких випадків стане більше, оскільки домашнє насильство

привертає дедалі більше уваги громадськості, а також через нові рекомендації Національної ради охорони здоров’я та соціального забезпечення, згідно з деякими соціальними працівниками. Вони можуть бути змушені обмежити кількість контактів для підтримки та мотиваційної роботи, якщо їхнє навантаження збільшиться. Поширення інформації та проведення профілактичної соціальної роботи є прикладами того, що вони могли б робити, крім безпосередньої роботи з клієнтами, якби мали більше часу.

Можливість підвищувати свою компетентність є ще однією передумовою для того, щоб стати спеціалістом. Кількість навчання, яке соціальні працівники отримали під час своєї поточної роботи, варіюється. Деякі майже не проходили навчання, окрім того, яке було необхідне для здобуття професії соціального працівника. Після найму вони мали лише короткі можливості, такі як одноденні конференції, організовані Адміністративною радою округу або Національною радою охорони здоров’я. Деякі інші отримали вищу освіту за спеціальністю «домашнє насильство».

Зовнішній нагляд є ще одним фактором, що впливає на рівень, до якого соціальний працівник отримує інструменти як для виконання своєї роботи, так і для розвитку навичок. Доступ до зовнішнього нагляду є нерівномірним. У деяких спеціалізованих відділах з питань домашнього насильства соціальні працівники описують регулярний та кваліфікований нагляд зі спеціалізацією у сфері домашнього насильства. Його вважають важливим і корисним.

Зовнішній нагляд означає регулярний груповий нагляд між соціальними працівниками в робочій групі та зовнішнім консультантом. Такі консультанти працюють зі складними випадками, а також допомагають соціальним працівникам у процесі емоційного опрацювання пережитого. Консультант зазвичай є досвідченим соціальним працівником або терапевтом, який пройшов спеціальну підготовку для кваліфікації як супервізор.

Організація роботи соціальних служб має значний вплив на те, з чим стикаються жінки, які зазнали насильства. Вона визначає такі аспекти, як зовнішній нагляд для соціальних працівників та розпорошення відповідальності

за різні сфери підтримки, яких потребують постраждалі жінки.

Соціальні служби, зосереджені переважно на розслідуваннях, формальностях та владних повноваженнях, суттєво відрізняються за своєю якістю від тих, де вся підтримка об’єднана в межах одного відділу, або де ефективно налагоджена співпраця між різними підрозділами, соціальні працівники мають достатню свободу дій, а відстань між прийняттям рішень і наданням допомоги є мінімальною.

З точки зору жінки, яка постраждала від насильства, це може мати вирішальне значення як для її рішення звернутися по допомогу до соціальних служб, так і для характеру підтримки, яку вона зрештою отримає.

РОЗДІЛ 3
ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ЖІНОК ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ГЕНДЕРНО ЗУМОВЛЕНОГО НАСИЛЬСТВА

3.1. Аналіз правових та соціальних аспектів захисту жінок від гендерно зумовленого насильства

Російська військова агресія, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, стала неочікуваним потрясінням для України та міжнародної спільноти, створивши значні загрози для населення, що постраждало внаслідок бойових дій, включаючи ризики, пов'язані з гендерно зумовленим насильством (ГЗН). Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини та Міністерство внутрішніх справ України задокументували випадки насильства й сексуальних злочинів на територіях, що перебувають поза контролем уряду. Громадські організації, які здійснюють моніторинг прав людини, повідомили про факти, що мають ознаки воєнних злочинів, зокрема випадки зґвалтувань, на окупованих Росією територіях. Місцева влада Бучі (Київська область) зафіксувала масові поховання цивільних осіб, загиблих, за повідомленнями, від дій російських військових. Генеральний секретар ООН разом із Високим комісаром ООН з прав людини виступили з вимогою проведення незалежного розслідування цих випадків [54].

Гуманітарна криза в Україні, яка триває з 2014 року після анексії Криму Росією та початку збройного конфлікту на сході країни, ще більше загострилася після повномасштабного вторгнення у 2022 році, перетворивши Україну на одну з найскладніших зон гуманітарної катастрофи у світі.

Незважаючи на тривалі виклики, Україна досягла значного прогресу у сфері захисту прав жінок. Завдяки активному розвитку державної гендерної політики було створено систему реагування на випадки гендерно зумовленого насильства. У 2021 році держава інвестувала 200 мільйонів гривень у відкриття

притулків, кризових центрів та формування мобільних психосоціальних груп підтримки для постраждалих від ГЗН. Проте ще до початку вторгнення ці досягнення були під загрозою через глибоко вкорінені гендерні стереотипи, багаторічний конфлікт на сході України та соціально-економічні виклики, спричинені пандемією COVID-19. Повномасштабна війна, що призвела до масового внутрішнього переміщення та еміграції, ще більше ускладнила ситуацію, поставивши під загрозу попередні здобутки у сфері захисту прав жінок і гендерної рівності.

Жіночі організації та громадські ініціативи швидко мобілізувалися для реагування на нагальні потреби своїх спільнот у період повномасштабної війни, прагнучи забезпечити підтримку внутрішньо переміщеним особам, приймаючим громадам, а також тим, хто безпосередньо постраждав від насильства та загроз. Однак ці організації стикаються з численними викликами, зокрема через масштабність гуманітарної кризи та обмеженість ресурсів. У таких умовах Фонд ООН у галузі народонаселення (UNFPA) продовжує безперервно надавати необхідні послуги та впроваджувати профілактичні заходи щодо запобігання гендерно зумовленому насильству.

Жінки та дівчата в Україні перебувають у критичній зоні ризику, з огляду на високий рівень гендерно зумовленого насильства. Ще до початку повномасштабного вторгнення близько двох третин українських жінок стикалися з тією чи іншою формою ГЗН протягом життя. Війна суттєво загострила цю проблему, сприяючи збільшенню випадків сексуального насильства, сексуальної експлуатації, торгівлі людьми та інших форм насильства. Особливу тривогу викликає зростання випадків конфліктного сексуального насильства, яке використовується як інструмент терору та залякування цивільного населення.

В умовах триваючого конфлікту особливо важливо впроваджувати заходи для запобігання ГЗН та створення ефективних механізмів реагування на випадки насильства, забезпечуючи захист прав жінок, дітей та інших вразливих груп.

Основні напрями роботи щодо подолання наслідків гендерно зумовленого насильства в умовах гуманітарної кризи в Україні спрямовані на забезпечення комплексного підходу до захисту постраждалих, координації дій між усіма залученими сторонами та інтеграції відповідних заходів у загальну гуманітарну відповідь.

Пріоритетом є підтримка спеціалізованих організацій та фахівців, які надають комплексні послуги для постраждалих від ГЗН, зокрема допомогу у веденні справ, психосоціальну підтримку, правову допомогу та консультування. Це забезпечує можливість жертвам отримати індивідуалізовану допомогу, яка враховує їхні особливі потреби та сприяє їхній соціальній інтеграції.

Суттєвий прорив у сфері боротьби з домашнім насильством стався у 2017 році, коли Україна ухвалила Закон про запобігання та протидію домашньому насильству, а також внесла зміни до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів для приведення їх у відповідність до положень Стамбульської конвенції – міжнародного документа, спрямованого на боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством. Однак, як зазначають дослідники, впровадження цих законів ще не стало загальноприйнятою практикою, а їх застосування часто залишається непослідовним.

Важливими законодавчими ініціативами у сфері захисту прав жінок стали Закон про боротьбу з торгівлею людьми, ухвалений у 2011 році, а також низка національних програм, спрямованих на забезпечення безпеки та підтримки жінок в умовах конфлікту. Зокрема, у 2016 році була прийнята Національна програма дій для виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир і безпека», яка охоплювала період до 2020 року. А 28 жовтня 2020 року було ухвалено нову Національну програму дій на період до 2025 року [67, с. 292].

Одним із важливих кроків стало створення Стратегії з запобігання та реагування на конфліктне сексуальне насильство, яка була розроблена за підтримки Жіночої організації ООН (UN Women) та Місії ООН з моніторингу прав людини в Україні. До процесу її створення залучалися ключові міністерства, зокрема Міністерство закордонних справ та Міністерство юстиції,

а також Кабінет з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. Ця стратегія стала важливим елементом у підвищенні спроможності держави реагувати на випадки сексуального насильства в умовах конфлікту.

Крім того, у 2016 році було ухвалено Національну стратегію з прав людини та План дій щодо її реалізації, яка охоплює комплексні підходи до захисту прав громадян в умовах збройного конфлікту. З метою посилення гендерної рівності та боротьби з дискримінацією була розроблена Програма з рівності прав і можливостей між чоловіками та жінками на 2017-2021 роки. Важливою також стала Державна цільова програма боротьби з торгівлею людьми, ухвалена у 2016 році, яка була спрямована на запобігання торгівлі людьми, захист постраждалих та забезпечення відповідного законодавчого регулювання.

Україна демонструє поступовий прогрес у впровадженні правового каркасу для боротьби з гендерно зумовленим насильством, особливо в контексті захисту жертв домашнього насильства та сексуальних злочинів. За даними *Amnesty International*, були запроваджені такі важливі механізми, як надзвичайні захисні накази, створення притулків для постраждалих та формування спеціально навчених поліцейських підрозділів для оперативного реагування на випадки домашнього насильства. Ці кроки стали основою для формування більш комплексної системи захисту, яка дозволяє оперативніше надавати допомогу постраждалим та гарантувати їм доступ до правової підтримки.

Водночас Україна й надалі стикається з викликами у забезпеченні системного та послідовного підходу до підтримки жертв гендерного насильства. Повна імплементація принципів Стамбульської конвенції, Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, а також юриспруденції Європейського суду з прав людини залишається ключовим завданням. Основні недоліки виявляються у відсутності комплексного підходу, орієнтованого на жертву, а також у недостатньому забезпеченні механізмів захисту прав людини, що створює бар’єри для отримання повноцінної підтримки постраждалими.

Проблеми із забезпеченням прав національних меншин, зокрема ромських жінок та дівчат, також залишаються невирішеними. Хоча у 2013 році Україна

прийняла Стратегію та План дій щодо захисту та інтеграції національної меншини ромів у українське суспільство, ці документи не враховують специфічних потреб ромських жінок та дівчат, ігноруючи гендерні аспекти їхнього захисту. Це призводить до того, що ромські жінки, які часто стикаються з подвійною дискримінацією – за етнічною належністю та статтю – залишаються без належного правового захисту та соціальної підтримки.

Щодо визначення сексуального насильства в українському законодавстві, важливим є чітке регулювання цього питання у Кримінальному кодексі України. Зокрема, стаття 152 визначає зґвалтування як «сексуальні дії, що включають вагінальне, анальне або оральне проникнення у тіло іншої особи за допомогою статевих органів або інших предметів, вчинені без добровільної згоди потерпілої». Ця норма охоплює всі випадки примусу до сексуальних дій незалежно від статі потерпілої особи, включаючи випадки подружнього зґвалтування.

Стаття 153 охоплює ширше поняття сексуального насильства, визначаючи його як «вчинення будь-якого сексуального насильства, яке не передбачає проникнення у тіло іншої особи без добровільної згоди потерпілої». Ця норма дозволяє криміналізувати дії, які не підпадають під визначення зґвалтування, але водночас мають сексуальний характер та є насильницькими.

Стаття 154 регулює випадки примусу до сексуальних відносин, кваліфікуючи такі дії як «примус до сексуальної активності з іншою особою без добровільної згоди». Важливо, що ця стаття охоплює не лише пряме фізичне насильство, а й випадки психологічного тиску або шантажу.

Особлива увага в законодавстві приділяється захисту неповнолітніх. Стаття 155 забороняє «статеві відносини з особою, яка не досягла шістнадцяти років», навіть за наявності добровільної згоди з боку неповнолітньої особи. Порушення цієї норми тягне за собою кримінальну відповідальність дорослої особи. Стаття 156 посилює захист дітей, кваліфікуючи дії, пов’язані з сексуальним розбещенням малолітніх, як окремий злочин.

Важливо, що українське законодавство передбачає суворі покарання за сексуальні злочини. Розмір покарання залежить від низки факторів, таких як вік потерпілої особи, характер злочину, частота його скоєння, наявність обтяжуючих обставин (наприклад, вчинення злочину групою осіб чи із застосуванням насильства).

Законодавча база України у сфері регулювання шлюбних відносин, прав власності та доступу до правосуддя зазнала низки змін у спробах відповідати міжнародним стандартам захисту прав людини. Проте деякі аспекти, зокрема питання забезпечення рівних можливостей для вразливих груп населення та удосконалення механізмів правового захисту в умовах конфлікту, залишаються невирішеними.

У 2012 році Україна внесла зміни до Сімейного кодексу України, підвищивши мінімальний вік для укладання шлюбу для дівчат із 17 до 18 років, що прирівняло його до вікової межі для хлопців. Це стало важливим кроком у напрямку забезпечення гендерної рівності в шлюбно-сімейних відносинах. Однак законодавство передбачає виняток – суд може дозволити укладення шлюбу особі, яка досягла 16-річного віку, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам. Такий механізм створює правову лазівку, яка потенційно може бути використана для легалізації ранніх шлюбів.

Сексуальні стосунки з особами віком до 16 років є кримінальним правопорушенням згідно зі статтями 155 та 156 Кримінального кодексу України. Вони караються позбавленням волі на строк до п’яти років, що підкреслює суворе ставлення законодавства до захисту прав дітей.

Відповідно до Сімейного кодексу України (стаття 6), особа визнається дитиною до досягнення 18-річного віку, що є загальноприйнятою нормою міжнародного права. Однак підліток, який уклав шлюб до цього віку, автоматично набуває повної цивільної дієздатності, що дозволяє йому самостійно здійснювати юридичні дії без згоди батьків або опікунів [69].

Законодавство України передбачає, що шлюб має бути офіційно зареєстрований у державних органах. Релігійні обряди шлюбу, а також

незареєстровані спільні проживання не мають юридичної сили. Це забезпечує правовий захист учасників шлюбних відносин у питаннях спадкування, розлучення та розподілу майна.

Водночас чинне законодавство визначає шлюб як союз між чоловіком і жінкою, що фактично виключає можливість укладання одностатевих шлюбів. Україна офіційно не визнає такі союзи, незважаючи на дискусії щодо запровадження цивільних партнерств для пар однієї статі.

Система розлучення в Україні дозволяє подружжю припинити шлюб за різних обставин. Серед основних підстав для розірвання шлюбу визначаються: фактичний розпад шлюбу, припинення спільного ведення господарства, невиконання одним із подружжя обов'язків перед іншим, а також випадки фізичного чи морального насильства по відношенню до партнера або дітей.

Щодо прав власності, українське законодавство забезпечує рівний доступ жінок і чоловіків до володіння майном, землею та іншими активами. Права на спадкування є рівними для всіх громадян, незалежно від статі. Жінки, які перебувають у шлюбі, та жінки, які не перебувають у шлюбі, мають рівні права на володіння, використання та управління нерухомим і рухомим майном, а також на використання його як застави. Після розлучення ці права зберігаються за кожним із колишніх подружжя.

Проте ці законодавчі норми не завжди ефективно діють на практиці, особливо у сільських районах і зонах конфлікту. Жінки в сільській місцевості часто стикаються з обмеженим доступом до економічних ресурсів, правових послуг та власності. В умовах збройного конфлікту ситуація ще більше ускладнилася: руйнування житла, втрата засобів до існування та обмежений доступ до правосуддя посилили економічну вразливість жінок у таких регіонах.

Ще однією серйозною проблемою залишається відсутність належної документації у значної частини ромського населення. Зокрема, багато ромів, зокрема жінок і дітей, не мають документів, що підтверджують їхній громадянський статус, що обмежує доступ до освіти, охорони здоров'я, працевлаштування та соціальних виплат. За даними Фонду ромських жінок

«Чириклі», у 2017 році приблизно 55,6% ромів, які були внутрішньо переміщеними особами, не мали належної реєстрації, що створило серйозні перешкоди для отримання гуманітарної допомоги.

Щодо доступу до правосуддя, в Україні функціонує правовий каркас для боротьби з домашнім насильством, однак він залишається відносно новим і потребує подальшого вдосконалення. Законодавчі ініціативи з попередження та реагування на сексуальне насильство, пов’язане з конфліктом, також знаходяться на етапі розвитку. Зокрема, Стратегія з попередження та реагування на сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, ухвалена у 2018 році, вказує на обмеженість чинної правової системи у переслідуванні злочинців та відсутність ефективних механізмів для захисту постраждалих. Ця стратегія також акцентує на необхідності адаптації законодавчих норм до умов збройного конфлікту для забезпечення адекватного захисту потерпілих.

В Україні існує низка юридичних та операційних прогалин, які значно обмежують захист жертв гендерно зумовленого насильства. Попри наявність законодавчої бази, ефективна реалізація механізмів захисту часто залишається формальною через слабку координацію між установами та відсутність системного підходу до вирішення окремих випадків. Залишається проблемою низький рівень звітування про факти ГЗН, оскільки суспільство продовжує сприймати ці випадки як табу, а жінки, які пережили насильство, рідко звертаються до правоохоронних органів, побоюючись стигматизації чи безкарності злочинців.

Пандемія COVID-19 ще більше загострила ситуацію, посиливши випадки домашнього насильства та обмеживши можливості для постраждалих звертатися за допомогою. В умовах карантину багато жінок опинилися в ізоляції з кривдниками, що значно ускладнило можливість повідомити про насильство або втекти від нього. У зонах активного конфлікту звітування про ГЗН залишається особливо проблематичним через відсутність гарантій безпеки, обмежену присутність правоохоронних органів та відчуття безкарності, яке панує серед злочинців.

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року ситуація з доступом до правосуддя ще більше ускладнилася. Хоча вже у березні 2022 року генеральний прокурор України Ірина Венедіктова оголосила про перше висунення обвинувачення у зґвалтуванні російського солдата, загальна ефективність системи правосуддя залишалася під питанням через дестабілізацію інституцій та перенавантаження судової системи воєнними справами.

Доступ до поліції також демонструє низький рівень ефективності у справах про домашнє насильство та ГЗН. За результатами опитування серед жертв домашнього насильства, лише 61% постраждалих повідомили про інцидент поліції, і серед них 38% вважали, що це не принесе результату, а 15% взагалі не довіряли поліції. Раніше звіти ЮНФПА свідчили про ще нижчі показники – лише одна з десяти жінок, які зазнали насильства, зверталася за допомогою, тоді як дві третини постраждалих ніколи не повідомляли про насильство офіційним органам.

Українське законодавство надає поліції повноваження видавати екстрені захисні накази, які забороняють кривднику наближатися до потерпілої або контактувати з нею протягом десяти днів. Однак ці повноваження застосовуються вкрай рідко та часто неефективно. З початком війни ситуація ще більше погіршилася – за даними UN Women (березень 2022 року), поліція переорієнтувала свої ресурси на реагування на безпосередні воєнні загрози, залишаючи випадки домашнього та гендерного насильства поза своєю увагою [42]. Жінки, які намагалися звертатися до поліції, часто стикалися з відмовами у прийнятті заяв або повною відсутністю реагування.

Судова система також має суттєві недоліки у переслідуванні домашнього насильства. За чинним законодавством, кримінальне переслідування за домашнє насильство може бути ініційоване лише після двох адміністративних покарань кривдника, що створює суттєві бар’єри для оперативного реагування на випадки насильства. Крім того, члени військових та поліцейських формувань фактично мають певний імунітет від адміністративного переслідування за домашнє

насильство, оскільки вони виключені з юрисдикції загальних судів у таких справах. Це призводить до ситуацій, коли військовослужбовці та представники правоохоронних органів залишаються безкарними навіть у випадках серйозних правопорушень.

Зі 142 жінок, які повідомили поліції про домашнє насильство та взяли участь в опитуванні про свій досвід судового розгляду, лише 27 випадків дійшли до суду, тоді як у 114 випадках справу не було передано до судових органів. Це свідчить про значну кількість випадків замовчування фактів насильства на рівні правоохоронних органів або про недосконалість процедур правосуддя.

Система охорони здоров'я також демонструє обмеження у доступі до медичних послуг для жертв гендерного насильства. Ще до російського вторгнення близько 1,5 мільйона людей на Сході України потребували медичної допомоги, однак активні бойові дії, забруднення територій мінами та зруйнована інфраструктура значно обмежували можливість отримання медичної допомоги. Особливо важким було становище людей із обмеженими можливостями, жертв ГЗН, а також мешканців сільських районів, які мали обмежений доступ до лікарень, аптек та швидкої допомоги. Перешкодами до отримання медичних послуг були також висока вартість ліків, відсутність медичного персоналу та значні відстані до найближчих медичних закладів.

Жінки, які стали жертвами ГЗН, стикалися з численними бар'єрами у доступі до медичної допомоги, включаючи відсутність спеціалізованих послуг для постраждалих, недостатню підготовку медичного персоналу до роботи з такими випадками та відсутність системи ефективного перенаправлення пацієнтів до спеціалізованих служб. Особи з інвалідністю були особливо вразливими до системних прогалин у наданні медичної допомоги, оскільки часто не мали доступу до лікарів або необхідного лікування.

Руйнування системи охорони здоров'я в Україні, особливо у зв'язку з активними бойовими діями, створило серйозні виклики для забезпечення базових медичних послуг, включаючи статеве та репродуктивне здоров'я. Значні обмеження у функціонуванні медичних закладів, особливо в сільських районах,

які найбільше постраждали від конфлікту, призвели до критичного зменшення доступу населення до медичної допомоги. В умовах браку ресурсів на обслуговування лікарень багато медичних установ опинилися на межі функціонування або були повністю закриті.

Четверта хвиля COVID-19, яка накрила регіони так званих ЛНР та ДНР у грудні 2021 року, додатково ускладнила ситуацію. Навантаження на систему охорони здоров'я в цих регіонах зросло, що ще більше обмежило доступ до базових медичних послуг. Особливо тривожною є ситуація із дефіцитом медичного персоналу. Близько 83% медичних працівників в Україні – це жінки, і багато з них зазнали порушення трудових прав під час конфлікту, що сприяло подальшому скороченню кількості медичного персоналу. Це значно вплинуло на можливості надання медичних послуг, особливо у віддалених районах.

В Україні система послуг, спрямованих на запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство, зазнала значного розвитку впродовж останніх років, однак з початком повномасштабного конфлікту вона зіштовхнулася з серйозними викликами, що обмежують її ефективність та доступність. Декілька міжнародних організацій та місцевих ініціатив докладають зусиль для підтримки постраждалих, однак багато зусиль залишаються фрагментованими через нестачу ресурсів, відсутність координації та воєнні ризики.

Одним із важливих кроків стало впровадження проєкту Ради Європи «Боротьба з насильством проти жінок та дітей в Україні», який реалізовувався відповідно до Плану дій Ради Європи для України на 2015-2017 роки. Цей проєкт мав на меті створення ефективної системи спеціалізованих послуг для постраждалих від домашнього насильства та насильства проти жінок. Зокрема, надавалися рекомендації щодо функціонування притулків, кризових кімнат та спеціалізованих центрів допомоги. Однак, попри ці зусилля, Україна не змогла забезпечити послідовний підхід, орієнтований на жертв, з дотриманням прав людини у відповідності до міжнародних стандартів.

Підтримку в розвитку послуг для постраждалих активно надає Фонд ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА), який разом із місцевими та міжнародними

громадськими організаціями створив низку програм для допомоги жертвам ГЗН. В рамках цих ініціатив функціонують притулки, кризові кімнати, денні центри для надання психосоціальної підтримки, мобільні поліцейські групи для швидкого реагування, національні безкоштовні гарячі лінії, мобільні команди психосоціальної допомоги, а також пункти надання медичних послуг. Денні центри забезпечують вільний доступ до психологічної підтримки, юридичних консультацій та інших форм допомоги для постраждалих від насильства.

У 2020 році за підтримки уряду Великої Британії ЮНФПА запустив онлайн-платформу «Break the Circle», яка надає жінкам-вижившим, а також тим, хто перебуває під загрозою гендерного насильства, доступ до інформації про їхні права, можливості професійного розвитку, фінансової підтримки та методи побудови життя без насильства. Ця платформа стала важливим ресурсом у період пандемії COVID-19 та під час збройного конфлікту, коли фізичний доступ до консультацій був ускладнений.

На сьогодні спеціалізовані послуги з надання допомоги постраждалим від ГЗН продовжують працювати в багатьох великих містах України, включаючи Дніпро, Вінницю, Львів, Одесу та Ужгород. Однак у регіонах, де ведуться активні бойові дії, ці послуги або призупинили роботу, або функціонують із значними обмеженнями. Попри всі зусилля, система допомоги стикається з серйозними викликами, включаючи нестачу ресурсів, логістичні труднощі, відсутність безпечних маршрутів для евакуації постраждалих, а також складності в забезпеченні повноцінного психосоціального та медичного супроводу.

Демографічна структура населення України стала важливим чинником у визначенні потреб постраждалих. Україна вже мала дисбаланс у співвідношенні статей – жінки складають близько 54% населення, тоді як чоловіки – 46%. Цей гендерний дисбаланс ще більше загострився під час війни. Через запровадження військового стану 24 лютого 2022 року чоловікам віком від 18 до 60 років заборонено виїзд за межі країни, що призвело до того, що основну частину біженців складають жінки, діти та літні люди. Старші чоловіки, жінки та діти

стали основною групою серед внутрішньо переміщених осіб та біженців за кордоном, що змінило гендерно-віковий профіль постраждалого населення.

У результаті більшість осіб, які шукають допомогу від гендерного насильства або потребують гуманітарної підтримки, є жінками, підлітками та дітьми. Це збільшує ризики сексуальної експлуатації, торгівлі людьми, а також посилює потребу в спеціалізованих послугах для жінок та дівчат, включаючи програми психосоціальної підтримки, правову допомогу та медичні послуги.

Гендерні ролі в Україні традиційно залишаються досить усталеними, проте в суспільстві помітні певні зрушення. Наприклад, освітній ландшафт демонструє явну гендерну диспропорцію: 80% студентів спеціальностей, пов’язаних з інформаційними технологіями, – чоловіки, тоді як жінки менш активно представлені в галузях STEM, складаючи лише 14% від загальної кількості студентів. Участь чоловіків у батьківській відпустці залишається мінімальною – лише 3% користуються цією можливістю, хоча значна частина батьків виявляє бажання активніше долучатися до виховання дітей. Це свідчить про поступові зміни у ставленні до гендерних ролей, хоча суспільні стереотипи залишаються потужним бар'єром.

У питанні гендерної рівності в Україні все ще спостерігаються виклики, особливо у сфері міжособистісних стосунків. Майже половина опитаних українців вважає важливим, щоб чоловік демонстрував домінування у стосунках з партнеркою. Така позиція підсилює патріархальні моделі поведінки та створює передумови для нерівності у стосунках.

Проблема насильства залишається надзвичайно гострою. Близько 70% українських жінок зіштовхувалися з різними формами насильства після досягнення 15-річного віку, з яких 30% повідомили про випадки фізичного або сексуального насильства. Психологічне насильство є найпоширенішим: воно охоплює як контрольовану поведінку, так і приниження, емоційний тиск та економічну залежність. Випадки домашнього насильства значно зросли під час пандемії COVID-19, коли карантинні обмеження обмежили можливості жертв

звертатися за допомогою. Збройний конфлікт ще більше загострив ситуацію, посилюючи ізоляцію та створюючи додаткові бар'єри для отримання підтримки.

Особливо вразливими залишаються внутрішньо переміщені особи, серед яких частка жінок, що зазнали насильства, значно перевищує середній показник. Психологічний тиск, брак ресурсів і відсутність підтримки збільшують ризики для тих, хто опинився у скрутному становищі через війну. Літні люди також страждають від знущань – дослідження засвідчують, що понад 20% осіб похилого віку, зокрема жінок, стикалися з різними формами насильства.

У кризових умовах сексуальне насильство стає ще однією серйозною загрозою. Багато випадків зґвалтувань та сексуальної експлуатації залишаються невідомими через страхи жертв перед осудом, відчуття сорому або недовіру до правоохоронних органів. Жінки та дівчата, змушені залишати свої домівки та шукати притулку за кордоном, стають мішенню для сексуальної експлуатації та торгівлі людьми. Особливу стурбованість викликає становище представників національних меншин та ЛГБТ+ спільноти, які можуть зіштовхуватися з подвійною дискримінацією та відсутністю належного захисту.

Попри наявні виклики, уряд України та міжнародні організації впроваджують заходи для запобігання гендерно зумовленому насильству. Створюються кризові центри, працюють гарячі лінії підтримки, функціонують мобільні клініки та пункти надання допомоги жертвам насильства. Проте ці заходи не завжди є достатніми для забезпечення повного захисту, особливо у регіонах, де тривають бойові дії або де порушена інфраструктура. Крім того, чимало сервісів перевантажені, а обмежені ресурси не дозволяють забезпечити належну підтримку всім, хто її потребує.

Кризові ситуації також виявляють слабкі місця у правозахисній системі. Недостатня взаємодія між державними структурами та гуманітарними організаціями, проблеми з координацією допомоги та брак кваліфікованого персоналу ускладнюють надання своєчасної допомоги жертвам. Часто місцеві служби не мають достатніх ресурсів для ефективного реагування на випадки гендерного насильства, що створює прогалини в системі захисту.

В умовах конфлікту особливо важливо забезпечити доступ до інформації про можливості отримання допомоги. Жінки та дівчата, які постраждали від насильства, повинні мати безпечний доступ до медичних, правових та соціальних послуг. Забезпечення безпеки, психологічної підтримки та соціальної інтеграції жертв насильства є ключовими елементами у формуванні ефективної системи реагування.

Підвищення обізнаності суспільства про проблеми гендерного насильства, посилення правової підтримки жертв та створення умов для рівного доступу до можливостей – це першочергові завдання, які потребують спільних зусиль уряду, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. У кризових умовах важливо не лише реагувати на наслідки насильства, а й формувати стратегії його попередження, акцентуючи увагу на зміцненні інституційних механізмів захисту прав людини.

3.2 Рекомендації щодо запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство щодо жінок

Спричинене нестабільною економічною ситуацією та порушенням верховенства права, насильство проти жінок широко поширене в умовах гуманітарних криз. В Україні поширеність гендерно зумовленого насильства зросла після початку збройного конфлікту у 2014 році (22,4% у 2014 році проти 18,3% у 2007 році). Переміщені жінки на сході України зазнавали насильства утричі частіше, ніж місцеві жительки (15,2% проти 5,3%); 62% переміщених жінок зазнали ГЗН у власному домі, а кожна п’ята стала жертвою насильства з боку озброєних чоловіків. Насильство часто відбувалося на прикордонних переходах, контрольно-пропускних пунктах, а також під час взаємодії із соціальними установами, які мали їх захищати.

З 2014 року конфлікт на сході України засвідчив нагальну потребу в послугах із психосоціальної підтримки та психічного здоров’я, орієнтованих на травматичний досвід, для постраждалих від ГЗН. У відповідь HealthRight

International та Український фонд громадського здоров'я розширили та покращили надання підтримки для постраждалих від ГЗН у період з 2015 по 2020 рік. За підтримки Фонду ООН у галузі народонаселення (UNFPA) було розгорнуто понад 52 мобільні команди MHPSS, які надали безпосередню допомогу понад 100 000 осіб, що пережили насильство в зонах конфлікту. Ці команди також проводили тренінги з питань запобігання ГЗН та реагування на нього для партнерів реферальної мережі в регіоні. Вони були інтегровані до місцевих систем охорони психічного здоров'я та соціальних послуг через співпрацю з медичними закладами, правоохоронними органами та соціальними службами, а згодом їх діяльність була перейнята Міністерством соціальної політики та місцевою владою. Крім того, цей проєкт сприяв розвитку соціального підприємництва, очолюваного жінками, з метою розширення економічних можливостей для жінок, переміщених через конфлікт.

Запобігання та реагування на гендерно зумовлене насильство є невід'ємною складовою гуманітарних заходів під час вимушеного переміщення та переселення. Досвід, отриманий у рамках цієї програми, може бути корисним для покращення гуманітарного реагування в умовах сучасних бойових дій.

Зниження ризику ГЗН під час конфліктів та воєн передбачають наступні дії:

– Урахування вразливості окремих груп при плануванні заходів реагування на ГЗН. Переміщення є періодом підвищеної вразливості для жінок і дівчат. Молоді жінки, переміщені через конфлікт, мають підвищений ризик сексуального насильства та експлуатації. Переміщені жінки старшого віку частіше зазнають економічного насильства, нехтування та приниження, що часто пов'язано з втратою самостійності та загостренням міжпоколінного конфлікту. Захисні системи повинні бути адаптовані до особливих потреб цих груп, які перебувають у зоні ризику.

– Запровадження обов'язкового гендерно-чутливого навчання для всього гуманітарного персоналу. Весь персонал, який працює з жінками та дівчатами, що перебувають у зоні ризику, має проходити навчання з гендерно-чутливого

підходу, спрямованого на захист від сексуальної експлуатації та насильства, а також інших форм ГЗН. Навчання повинно включати дотримання етичних кодексів поведінки та обов'язків щодо звітування про порушення. Важливо також забезпечити ефективні механізми нагляду та підзвітності гуманітарного персоналу.

– Посилення заходів захисту від ГЗН уздовж гуманітарних коридорів, на контрольно-пропускних пунктах та прикордонних переходах. Контрольно-пропускні пункти, кордони та центри прийому внутрішньо переміщених осіб (ВПО) стали зонами підвищеного ризику ГЗН у східній Україні. Сучасні звіти попереджають про потенційні ризики торгівлі людьми та сексуальної експлуатації в цих місцях. Необхідно впровадити навчання з PSEA та посилити заходи безпеки для захисту жінок і дітей, які подорожують самостійно шляхами переміщення.

– Сприяння жіночому лідерству та розширенню економічних можливостей жінок. Економічна вразливість, спричинена конфліктом, є фактором ризику для різних форм ГЗН. Під час переходу від кризи до переселення можливості для жінок, що ґрунтуються на розвитку професійних навичок, можуть сприяти економічній стійкості та розширенню прав і можливостей, що, у свою чергу, запобігатиме ГЗН. У 2020 році UNFPA Україна співпрацювала з 10 соціальними підприємствами для розвитку професійних навичок і надання робочих місць понад 3000 переміщеним жінкам.

– Інвестування у місцеві громадські організації та зміцнення існуючих реферальних мереж, що займаються запобіганням і реагуванням на ГЗН. Створена до війни система реагування на ГЗН зазнала значних труднощів і втрат. Необхідне гнучке та оперативне фінансування для залучення підготовлених працівників громадських організацій, особливо тих, що очолюються жінками, з метою подолання нагальних прогалин у наданні допомоги та впровадження довготривалих рішень.

– Розширення інформаційно-просвітницької роботи для подолання стигми, пов'язаної із сексуальним насильством. Через почуття сорому та

соціальну стигматизацію багато постраждалих від сексуального насильства уникають звернення по допомогу. Потрібні спеціалізовані заходи для зменшення стигми, що оточує сексуальне насильство, а також усунення бар'єрів доступу до допомоги. Важливу роль у цьому відіграють національні гарячі лінії, такі як SupportME та La Strada, які надають необхідні онлайн-ресурси. Крім того, у рамках стандартного реагування на кризові ситуації слід забезпечити наявність екстрених комплектів репродуктивного здоров'я, які включають доступ до невідкладної медичної допомоги після зґвалтування.

– Розширення діяльності мобільних кризових команд для надання допомоги з урахуванням травматичного досвіду та задоволення базових гуманітарних потреб. Доступні скринінгові процедури та реферальні механізми є ключовими заходами реагування на ГЗН. Кризові мобільні команди відіграють важливу роль у подоланні прогалин у наданні допомоги, забезпечуючи підтримку жінкам безпосередньо на рівні домогосподарств та громад.

– Підтримка сімей, зокрема родин чинних і колишніх комбатантів, для запобігання насильству з боку інтимного партнера та іншим формам домашнього насильства. В умовах збройного конфлікту рівень домашнього насильства зростає через стресові фактори війни. Забезпечення доступу до послуг може допомогти запобігти ескалації насильства в сім'ї та покращити психосоціальну підтримку постраждалих.

– Посилення процедур реагування на сексуальне насильство. Вкрай необхідно розробити та впровадити чіткі протоколи надання допомоги після зґвалтувань для поліції та гуманітарного персоналу, а також забезпечити широке поширення медичних комплектів для постраждалих. Враховуючи обмеженість доступних послуг для жертв зґвалтувань в Україні, ці заходи є першочерговими для забезпечення невідкладної допомоги та захисту постраждалих.

Гуманітарна криза в Україні вимагає рішучих дій для захисту жінок і дівчат, переміщених через конфлікт, від гендерно зумовленого насильства, а також для забезпечення доступу постраждалих до послуг із психосоціальної підтримки та охорони психічного здоров'я (MHPSS). Громадські організації,

багато з яких очолюються жінками, відігравали ключову роль у створенні та функціонуванні довоєнної системи реагування на ГЗН. Гуманітарна допомога має не лише враховувати ці місцеві ініціативи, а й активно підтримувати їх, залучаючи до лідерства в негайних заходах з надання допомоги та у довгострокових програмах відновлення.

ВИСНОВКИ

Підведення підсумків дослідження є логічним завершенням наукової роботи, яке забезпечує повноцінне розкриття теми, сприяє розвитку теорії та практики соціальної роботи і створює умови для подальших досліджень у сфері захисту прав і підтримки жінок, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Гендерно зумовлене насильство має глибокі історичні корені, що виникли ще в епоху формування патріархальних суспільств, де нерівність між статями була закріплена як культурними традиціями, так і правовими нормами. Суспільні уявлення про підлегле становище жінок формувалися під впливом релігійних догматів, соціальних практик і філософських концепцій, які трактували жінок як меншовартісних у порівнянні з чоловіками. Протягом століть культурні традиції не лише зберігали, а й зміцнювали ці уявлення, створюючи сприятливий ґрунт для легітимізації насильства над жінками.

Поширення патріархальних ієрархій сприяло формуванню уявлення про жінку як про власність чоловіка, що відображалося в юридичних нормах багатьох суспільств. Законодавство історично підтримувало концепції, за якими чоловік мав контроль над жінкою, її майном, а також над її тілом, що сприяло виправданню насильницьких дій у межах родини. Така система підтримувалася релігійними наративами, які підкріплювали уявлення про чоловіка як голову родини, а жінку – як підлеглу.

Упродовж тривалого історичного періоду суспільство створювало та закріплювало стереотипи, що виправдовували застосування насильства до жінок під приводом підтримання соціального порядку. Зокрема, образи жінки-спокусниці або жінки, що потребує контролю, закарбувалися у колективній свідомості, впливаючи на суспільне ставлення до жертв насильства. Навіть філософські концепції античності й середньовіччя підкріплювали ці уявлення, трактуючи жінок як менш морально стійких та емоційно нестабільних, що нібито вимагало додаткового нагляду та обмеження їхніх прав.

Зміни в підходах до розуміння гендерно зумовленого насильства почалися лише в епоху Просвітництва, коли ідеї рівності та прав людини поступово

ставали домінантними. Однак навіть тоді патріархальні традиції зберігалися у суспільній свідомості й продовжували впливати на юридичну практику та соціальні норми. Лише в другій половині XX століття міжнародна спільнота почала системно визнавати гендерно зумовлене насильство як соціальну проблему, яка вимагає правового врегулювання та активного втручання державних і громадських інституцій.

Сучасне розуміння гендерно зумовленого насильства формується на основі визнання глибинних структурних причин, що лежать в основі дискримінації жінок, включаючи стереотипи, історичну нерівність та закріплені соціальні ролі. Суспільство поступово визнає необхідність змін у нормативно-правовій базі, розвитку соціальних послуг для підтримки постраждалих та активного впровадження освітніх програм, спрямованих на зміну гендерних стереотипів і подолання наслідків патріархального впливу.

Соціальна робота, як об’єкт наукового аналізу та практичної діяльності, є складною системою взаємодії суспільства та індивідів, спрямованою на забезпечення їхнього благополуччя та соціальної інтеграції. Це поняття охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на підтримку осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, та включає правовий, психологічний, соціальний і економічний аспекти допомоги. Соціальна робота має не лише індивідуальний, але й суспільний вимір, оскільки сприяє зміцненню соціальних зв’язків, забезпеченню рівних можливостей для всіх громадян і розвитку механізмів соціального захисту.

Однією з ключових категорій у дослідженні є поняття гендеру, яке відображає соціокультурні ролі, норми та очікування, що визначаються суспільством для чоловіків і жінок. Гендерна ідентичність формується під впливом багатьох факторів, включаючи сімейне виховання, освітнє середовище, культурні традиції та медіа. Водночас гендерний аспект визначає можливості особистості в суспільстві, впливаючи на доступ до ресурсів, участь у соціальних процесах і рівень соціального захисту.

Гендерно зумовлене насильство є наслідком стійких соціальних

стереотипів та культурних моделей, які виправдовують нерівність між статями. Це явище проявляється у фізичному, психологічному, сексуальному та економічному насильстві й зачіпає різні сфери життя жінок, створюючи бар'єри для їхньої повноцінної участі в суспільстві. Такий тип насильства є не лише індивідуальною трагедією для постраждалих, але й серйозною соціальною проблемою, яка потребує комплексного вирішення через правові, соціальні та освітні механізми.

У межах соціальної роботи важливим поняттям є гендерна ідентичність, яка визначає усвідомлення особистістю своєї статевої належності та пов'язаних із нею соціальних ролей. Це уявлення формується під впливом соціокультурних норм та індивідуального досвіду й відіграє значну роль у процесах соціалізації та побудові міжособистісних стосунків. Розуміння гендерної ідентичності є важливим для соціальних працівників, адже воно дозволяє враховувати індивідуальні потреби клієнтів та надавати підтримку з урахуванням їхніх особливостей.

У контексті соціального супроводу жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, соціальна робота набуває особливого значення. Ця діяльність спрямована на забезпечення комплексної підтримки, яка охоплює правовий захист, психологічну допомогу, соціальну реабілітацію та сприяння соціальній інтеграції. Важливою складовою соціального супроводу є індивідуальний підхід до кожної постраждалої, врахування її потреб та життєвих обставин, а також створення безпечного середовища для відновлення психосоціального благополуччя.

Визначення поняття соціального супроводу акцентує увагу на безперервному процесі надання допомоги, який включає планування, координацію дій різних фахівців, моніторинг ефективності заходів та коригування стратегії підтримки відповідно до змін у ситуації клієнта. Такий підхід дозволяє забезпечити комплексність допомоги, врахувати індивідуальні особливості постраждалих та сприяти їхній успішній інтеграції в суспільство.

Соціальний супровід жінок, які постраждали від гендерно зумовленого

насильства, вимагає застосування комплексного підходу, що базується на принципах гуманізму, рівності прав, недискримінації та поваги до людської гідності. Його ефективність залежить від здатності враховувати індивідуальні потреби кожної постраждалої, створюючи умови для її психосоціального відновлення, забезпечення правового захисту та інтеграції в суспільство. Принципи соціального супроводу мають бути спрямовані на створення безпечного середовища, відновлення контролю постраждалої над власним життям та підтримку у подоланні травматичних наслідків насильства.

Соціальна робота з жінками, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, потребує глибокого розуміння їхніх соціально-психологічних особливостей та контексту, у якому вони опинилися. Жінки, які пережили насильство, стикаються з низкою серйозних наслідків, що впливають на їхнє фізичне, психологічне та соціальне благополуччя. Втрата відчуття безпеки, низька самооцінка, почуття провини, депресія, тривожність, посттравматичний стресовий розлад – це лише частина спектру психологічних травм, які можуть виникати внаслідок насильства. Такі емоційні стани значно ускладнюють процес соціальної інтеграції та потребують комплексного підходу в роботі соціальних працівників.

Жінки, які зазнали гендерно зумовленого насильства, часто опиняються в ізоляції через страх осуду, стигматизацію та соціальну дискримінацію. В умовах соціального осуду постраждалі можуть уникати звернення за допомогою, що ускладнює процес їхнього психосоціального відновлення. Крім того, нерідко такі жінки стикаються з економічною залежністю від кривдника, що створює додаткові бар’єри для виходу з насильницького середовища. Така ситуація вимагає від соціальних працівників не лише надання емоційної підтримки, а й забезпечення доступу до ресурсів, які дозволяють постраждалій стати більш самостійною, зокрема правової допомоги, тимчасового житла та програм працевлаштування.

Важливо також враховувати вплив соціального середовища на процес реабілітації. Підтримка родичів, друзів, колег чи громади відіграє важливу роль

у відновленні постраждалої. Натомість відсутність такої підтримки може уповільнити процес інтеграції та підвищити ризик повторного насильства. Соціальні працівники повинні не лише працювати з жінкою, а й активно залучати її соціальне оточення до процесу відновлення, створюючи мережу підтримки, яка допоможе уникнути ізоляції.

Соціальна підтримка є ключовим елементом у процесі супроводу жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства. Вона передбачає не лише надання матеріальних ресурсів або правової допомоги, але й створення умов для психологічного відновлення, соціальної інтеграції та відновлення особистісного балансу. Ефективний соціальний супровід має бути комплексним, гнучким і спрямованим на задоволення індивідуальних потреб постраждалої, враховуючи її психологічний стан, життєві обставини, рівень соціальної підтримки та можливості самостійного вирішення кризових ситуацій.

Однією з першочергових завдань соціальної підтримки є створення безпечного середовища для жінки. Відчуття захищеності є фундаментальним для подолання психологічних травм, відновлення базової довіри до інших людей та формування мотивації до подальших змін. На цьому етапі важливу роль відіграють притулки для жінок, кризові центри, тимчасове житло, де постраждала може отримати допомогу та уникнути прямої загрози повторного насильства.

Ефективна соціальна підтримка передбачає залучення мультидисциплінарних команд фахівців – соціальних працівників, психологів, юристів, медиків – що дозволяє охопити всі аспекти життєвої ситуації постраждалої. Такий підхід забезпечує комплексність допомоги та дозволяє враховувати індивідуальні потреби кожної жінки.

У соціальній підтримці важливу роль відіграє також профілактика повторного насильства. Робота з постраждалими не повинна обмежуватися вирішенням поточних проблем – вона має включати елементи навчання навичкам самозахисту, підвищення правової грамотності, розвиток емоційної стійкості. Це дозволяє жінці краще орієнтуватися у складних життєвих ситуаціях

і запобігає повторенню насильницьких сценаріїв.

Практичний аналіз показав, що успішна соціальна підтримка передбачає не лише екстрену допомогу жінкам, які потрапили в кризову ситуацію, а й довготривалий супровід, спрямований на їхню реабілітацію, відновлення особистісного потенціалу та соціальну інтеграцію. Важливими елементами такої підтримки є індивідуальне консультування, психотерапевтична допомога, правова підтримка, допомога в працевлаштуванні, організація груп взаємодопомоги, навчальні тренінги та соціальні заходи.

Результати дослідження також підтвердили, що створення безпечного середовища, надання правової допомоги, психологічної підтримки, доступ до соціальних послуг та програм економічної реабілітації є ключовими чинниками успішного подолання наслідків гендерно зумовленого насильства. Акцент на профілактичній діяльності, зміні суспільних стереотипів та підвищенні обізнаності населення є важливою складовою стратегії запобігання насильству.

Таким чином, гіпотеза дослідження підтверджена: соціальний супровід жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства, є найбільш ефективним за умови застосування комплексного підходу, що інтегрує різні напрями допомоги та сприяє не лише подоланню кризової ситуації, але й забезпечує довготривалу соціальну інтеграцію постраждалих.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Акімова Л. Н. Гендерні стереотипи і гендерна ідентичність особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2012. № 15. С. 45–46.

2. Андрійчук І. Феномен самоставлення у структурі особистості підлітка *Проблеми гуманітарних наук. Психологія*. 2015. №37. С. 4–15.

3. Безпалько О. В. Соціальна робота в громаді : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 176 с.

4. Больман С. Ю. Вплив хронічного сорому на самоставлення особистості. *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. 2017. № 22. С. 13–21.

5. Бондаревська І. О., Бондаревська М. О. Ґендерна ідентичність як вид соціальної ідентичності. *Збірник наукових праць Інституту психології ім. ГС Костюка Національної АПН України*. Київ, 2012. № 14. С. 59–67.

6. Бондарчук О. І. Психологія сім'ї : курс лекцій. Київ : МАУП, 2001. 96 с.

7. Варбан Є. О. Стратегії і прийоми психологічного подолання життєвих криз особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 1998. № 8. С. 7–9.

8. Васильєв В. Модель ефективної діяльності та робота з кадрами у системі соціального захисту Дніпропетровської області. *Соціальна робота в Україні : теорія і практика*. 2003. № 3. С.82 –95.

9. Вілкова О. Ю. Конструктивні та деструктивні функції гендерних стереотипів: дис... канд. соціол. наук: 22.00.04 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ. 2005. 18 с.

10. Ворона М. В. Гендерні стереотипи : сутність, функції, наслідки. *Статистика України*. 2010. № 4. С.71–75.

11. Галустян Ю. М., Новицька В. П. Деякі аспекти гендерної ідентифікації та соціалізації особистості. *Український соціум*. 2004. № 1(3). С. 7–13.

12. Говори проти насильства : подробиці нової соціальної кампанії –

URL: https://hochu.ua/cat–afisha/novosti/article–89936–govori–proti–nasilstva–podrobitsi–novoyi–sotsialnoyi–kampaniyi/

13. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота : термінол.–понятійн. слов./ М. Ф. Головатий, М. Б. Панасюк. Київ : МАУП, 2005. 560 с.

14. Головатий М. Ф. Соціологія молоді : курс лекцій. 2–ге вид. перобл. і допов. Київ : МАУП, 2006. 304 с.

15. Горбатих В. В. Самоставлення особистості як емоційний компонент самосвідомості. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 2. С.48–52.

16. Горемикіна Ю. В. Класифікація підходів до оцінювання соціальних послуг. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 1 (23). С. 79 – 89.

17. Горемикіна Ю. В. Специфіка операційної системи організації–надавача соціальних послуг. *European scientific journal of Economic and Financial innovation.* 2020. Т. 2, № 6. С. 37–45. DOI: https://doi.org/10.32750/2020–0203 (дата звернення: 06.03.2024).

18. Горностай П. П. Гендерна соціалізація та становлення гендерної ідентичності. *Основи теорії гендеру*: навч. посіб. Київ : КІС. 2004. С. 132–156.

19. Грига І. Перша професійна школа соціальної роботи в Україні. *Соціальна робота в Україні : теорія і практика*. 2003. № 2. С.163 – 166.

20. Гусак Н. Є. Реформування системи надання соціальних послуг у ЦССДМ. *Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери* : тези доповідей Міжнародної науково–практичної конференції. Хмельницький : ХІСТ Університету «Україна», 2012. С. 81–85.

21. Деякі питання діяльності центрів соціальних служб : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 479. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/479–2020–%D0%BF#Text (дата звернення 06.02.2024).

22. Донченко О. Адаптаційний невроз як ознака нашого часу. *Соціальна політика на Україні та сучасні стратегії адаптації населення* : зб. наук. пр. Київ : НВФ «Студцентр» ; Ніка-Центр, 1998. С. 37 – 47.

23. Дуля Т. П. Особливості впливу гендерних стереотипів на розвиток особистості підлітка. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Психологічні науки*. 2015. № 128. С. 100–103.

24. Дьоміна Л. Д., Ральникова І. А. Психологічне здоров'я та захисні механізми особистості. Київ, 2015. 357 с.

25. Завацька Н. Є. Особливості функціонування інтраперсональних складових адаптаційного потенціалу особистості в кризові періоди. *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : зб. наук. пр. Луганськ, 2011. № 2 (26). С. 12–19.

26. Здорові стосунки без насильства – у яскравих картинках до дня Валентина. URL: https://ccl.org.ua/positions/zdorovi– stosunky–bez–nasylstva–u–iaskravykh–kartynkakh–do–dnia–valentyna/

27. Іванова О. Л. Соціальна політика : теоретичні аспекти. Київ : Академія, 2003. 230 с.

28. Кейс-менеджмент внутрішньо переміщених осіб : методичні рекомендації / авт.-упор. : Гусак Н. Є. Київ, 2015. 62 с.

29. Коваленко А. Б. Соціальна ідентичність як механізм адаптації особистості під час суспільної кризи / А. Б. Коваленко, К. С. Безверха. *Український психологічний журнал*. 2017. № 1 (3). С. 48 – 62.

30. Ковалішина Н. П. Витоки, умови виникнення та етапи розвитку жіночого руху в Україні. *Збірник наукових праць УАДУ*. 2011. Вип. 1. С. 72 – 77.

31. Ковалішина Н. П. Жіночий рух у системі громадянського суспільства : зарубіжний досвід. *Суспільні реформи та становлення громадянського суспільства в Україні* : матеріали наук-практ. конф. за міжнар. участю. Київ : Вид-во УАДУ, 2001. С. 95-99.

32. Ковалішина Н. П. Жіночий рух України – важливий чинник розбудови громадянського суспільства. *Вісник УАДУ*. 2001. № 2. С. 260-268.

33. Ковалішина Н. П. Роль жіночих громадських організацій у процесі реформування політичної системи України. *Ефективність державного управління в контекстні глобалізації та євроінтеграції* : матеріали наук- практ.

конф. за міжнар. участю : у 2 т. Київ : Вид-во НАДУ, 2003. Т. 1. С. 455-457.

34. Кокун О. М. Психофізіологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.

35. Кордунова Н. О. Психологічний супровід в кризових ситуаціях та адаптація в особливих умовах : методичні рекомендації до практичних та лабораторних занять. Луцьк, 2019. 54 с.

36. Лукашевич М. П. Соціальна робота (теорія і практика) : підручник для внз / М. П. Лукашевич, Т. В. Семигіна. 2–ге вид., стер. Київ : Каравела, 2018. 368 с.

37. Луппо С. Є. Психологія екстремальних та кризових ситуацій : навч. посіб. Київ : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ – друк», 2010. 96 с.

38. Максименко О. М. Організаційно-правове забезпечення форм співпраці громадських організацій та органів місцевого самоврядування. Правова держава : щорічник наукових праць ІДП НАН України. Вип. 13. Київ, 2012. С. 47-49.

39. Мінсоцполітики розпочинає інформаційну кампанію «Не дай домашньому насильству шанс!». URL: https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki–rozpochinaye–informacijnu–kampaniyu–ne–daj–domashnomu–nasilstvu–shans

40. Новічков Г. В. Громадські об’єднання і рухи. Політологія : підручник / за ред. О. В. Бабкіної, В. П. Горбатенка. 2-ге вид., перероб і доп. Київ : Видавничий центр «Академія», 2001. С. 286-295.

41. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : підручник: у 2-х кн. Кн. 2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія / Л. Е. Орбан-Лембрик. Київ : Либідь, 2006. 560 с.

42. Офіційний сайт державного комітету статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення: 29.04.2024).

43. Полторак Л. Ю. Соціальна робота з різними групами клієнтів / Л. Ю. Полторак, Д. В. Сай. Миколаїв : Вид–во ЧНУ ім. Петра Могили, 2020. 136 с.

44. Семигіна Т. В., Гусак Н. Є., Трухан С. О. Соціальна підтримка внутрішньо переміщених. *Український соціум*. 2015. №2 (53). С. 65-72.

45. Словник–довідник для соціальних працівників та соціальних педагогів / за ред. А. Й. Капської, І. М. Пінчук, С. В. Толстоухової. Київ : УДЦССМ, 2000. 260 с.

46. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Звєрєва, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін.; за заг. ред.: І. Д. Звєрєвої, Г. М. Лактіонової. Київ, 2003. 233 с.

47. Соціальна робота з вимушеними переселенцями в сучасній Україні : монографія / О. В. Борисова [та ін.] ; М–во освіти і науки України, Луган. нац. аграр. ун–т. Київ : Кондор, 2019. 468 с.

48. Соціальна робота з молоддю : [бібліогр. список] / від. наук. інформації та бібліографії ЗОУНБ. Запоріжжя : ЗОУНБ, 2020. 130 с.

49. Соціальна робота з різними групами клієнтів : конспект лекцій. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26478/1/Lek.pdf (дата звернення 05.03.2024).

50. Соціальна робота з різними категоріями населення у територіальній громаді : українські реалії та міжнародний досвід : колективна монографія / В. Поліщук, Н. Горішна, Г. Слозанська та ін. Тернопіль, 2018. 221 с.

51. Соціальна робота з сім’ями, дітьми та жінками. URL: https://epkmoodle.znu.edu.ua/course/view.php?id=197&notifyeditingon=1 (дата звернення 05.04.2024).

52. Соціальний захист населення України : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ: 2015. 130 с.

53. Соціологія : терміни, поняття, персоналії : навч. словник–довідник / укл. : В. М. Піча, Ю. В. Піча, Н. М. Хома та ін. / за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : «Новий Світ 2000», 2002. 480с.

54. Сутність, принципи та завдання соціальної роботи з етнічними групами в Україні. URL: :http://www.nauka.com/2_KAND_2011/Psihologia/78.doc.htm (дата звернення 07.04.2024).

55. Технології соціальної роботи : навч. посіб./ О. А. Агарков (керівник авт. кол.), Д. Ю. Арабаджиєв, Т. В. Єрохіна, В. В. Кузьмін, І. В. Мещан, В. М.

Попович. Запоріжжя : Вид. комплекс АТ «Мотор Січ», 2015. 487 с.

56. Трубавіна І. Поняття про соціально–педагогічне консультування сім'ї. *Гуманістично спрямований виховний процес і становлення особистості* : *в 2–х кн*. Київ : ІПВ, 2001. С. 202 – 209.

57. Трубавіна І. Соціальна робота з сім'єю за новим сімейним кодексом. *Соціальний захист*. 2004. № 3. С. 39 – 40.

58. Тюптя Л. Т. Система соціального обслуговування населення. URL: http://pidruchniki.ws/15840720/sotsiologiya/sotsialna_robota_tyuptya_lt. (дата звернення 07.04.2024).

59. Тюптя Л. Т., Іванова І. Б. Соціальна робота : теорія і практика : навч. посіб. 2–ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 574 с.

60. Федоренко Р. П. Психологія молодої сім'ї і сімейна криза : монографія. Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун–ту ім. Лесі Українки, 2007. 168 с.

61. Фурман А. В. Основи гендерної рівності : навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2006. 168 с.

62. Фурман А. В. Психодіагностика особистісної адаптованості. Тернопіль : Економічна думка, 2000. 197 с.

63. Хаустова О. О. Психосоціальна реабілітація : проблеми і шляхи вирішення. *Архів психіатрії*. 2015. Т. 21, № 2. С. 36–42.

64. Цільмак О. М., Лефтеров В. О. Психологія сім'ї та шлюбу : таблиці, схеми, коментарі : навч.–наочн. підручник. Київ : Видавництво Ліра–К, 2020. 266 с.

65. Чуйко О. Соціальна підтримка в структурі особистісних ресурсів внутрішньо переміщених осіб / О. Чуйко, А. Голотенко. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія».* Київ, 2017. № 1-2. С. 146 – 150.

66. Шахрай В. М. Технології соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 464 с.

67. Шльонська О. О. Розгляд поняття «адаптація» з погляду системного

підходу. *Актуальні проблеми психології. Том ІІІ: Консультативна психологія і психотерапія* : зб. наук. пр. / Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. Максименка С. Д. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2013. Вип. 9. С.289-295.

68. Ярош О. Структуризація жіночих організацій України. *Наукові записки. Серія «Політологія і етнологія»*. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2000. Вип. 14. С. 232–243.

69. Fox V. C. Historical Perspectives on Violence Against Women. *Journal of International Women's Studies*. 2013. No 4(1). P.15-34.

70. Rubenstein B.L., Lu L.Z.N., MacFarlane M., Stark L. Predictors of interpersonal violence in the household in humanitarian settings: a systematic review. *Trauma Violence Abuse.* 2020. No 21(1). P. 31–44. URL: https://doi.org/10.1177/1524838017738724

71. Rushwan S, Skipalska H, Capasso A, Navario P, Castillo T. Understanding domestic violence among older women in Ukraine: A secondary analysis using gender-based violence screening data. *Under review*. 2022. URL: https://doi.org/10.1177/08862605231214594

72. Taylor SE. Social support: a review. In: IMSF, editor. The handbook of health psychology. New York: Oxford University Press; 2011. 214 p.

Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ

Я, Олійник Юлія Ігорівна, студентка 2 курсу, форма навчання денна, факультет соціології та управління, спеціальність «Соціальна робота» освітньо-професійна програма «Соціальна робота», адреса електронної пошти yo.eccs@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Соціальний супровід жінок, які постраждали від гендерно зумовленого насильства» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата 27.02.2025 Підпис_____ПІБ (студент) Олійник Ю.І.

Дата 27.02.2025 Підпис_____ПІБ (науковий керівник) Ель Гуессаб К.